סדר התפילה · הגדה · מפרשים

גאולת עולם על הגדה של פסח

רבי חיים יוסף דוד אזולאי [החיד"א]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

גאולת עולם על הגדה של פסח

רבי חיים יוסף דוד אזולאי [החיד"א]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/גאולת-עולם-על-הגדה-של-פסח/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

מגיד 4
הא לחמא עניא 4
מה נשתנה 5
עבדים היינו 6
מעשה שהיה בבני ברק 10
כנגד ארבעה בנים 13
יכול מראש חודש 16
מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו 17
ארמי אבד אבי 19
עשר המכות 25
דיינו 29
פסח מצה ומרור 33
חצי הלל 33
ברך 34
שפוך חמתך 34
הלל 35
מסיימים את ההלל 35
מזמורי הודיה 38

מגיד

הא לחמא עניא

פסקה ג

בע"ט חי"ה הרומז"ת משיב אמרים, קצת פירוש ההגדה שנים שלשה גרגירים, שלמי חגיגה זובחים לצעירי"ם, יהי כן בינ"י הנערים, קונטריס קטן **גאולת עולם** גימטריא ביאור ההגדה לחיים יוסף דוד אזולאי הי"ו ועוד הן ב"א טעם כעיקר אם בנהרי"ב, כי גאולת מצרים דין גרמא לגאולה העתידה במהרה בימינו בני ישראל בני חורים, כן יאמר ה' בונה ירושלם ונאספו שמה כל העדרים, וזה החלי בעזר משדי עושה אורים.

הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים. ראשי תיבות אלו גימטריא קי"ז שם רמז כי הגלות של מצרים היה קי"ז שנה כמ"ש רבינו אליעזר מגרמיזא זצ"ל בכ"י וכן כתוב בסדר עולם דמפטירת לוי עד שיצאו ישראל ממצרים קי"ז שנים, וא"כ שפיר נאה גימטריא זו כי הן השנים שהיו בגלות בארעא דמצרים.

כל דכפין ייתי ויכול וכו'. אפשר לפי פשוטו במ"ש פ' כל שעה (פסחים דף מ') אמר רב הונא בצקות של גוים אדם ממלא כריסו מהם בלבד שיאכל כזית מצה באחרונה באחרונה אין בראשונה לא מ"ט משום דלא עבד להו שימור ופירש"י באחרונה היא מצות אכילתה שעם הפסח היא נאכלת והוא חובת אכילתה דכתיב על מצות ומרורים אכלוהו ופסח נאכל על השבע עכ"ד, וז"ש הא לחמא עניא די אכלו וכו' כי בגלות נתקנה פסקא זו ובגלות רוב ישראל אוכלים בכל הפסח מצה משומרת משעת לישה דבשעת הדחק יוצא בה כמ"ש הגאון וכ"כ הרא"ש כלל כ"ד דחכמי צרפת ואשכנז סוברים כך ולצאת י"ח הרי"ף והרמב"ם דסברי מצה משעת קצירה רוב ישראל מצת מצוה אוכלים משעת קצירה ושאר הפסח אוכלים מצה משומרת משעת לישה, ואפשר דמ"ש הא לחמא עניא מדבר על מצה שאוכלים בפסח שאינה משומרת אלא משעת לישה ואמרו שאין זו המצה שאנו אוכלים למצוה וז"ש הא לחמא עניא הא מכלל דאיכא אחריתי והיא מצת מצוה משעת קצירה, וזו זכר למה שאכלו אבותינו, כל דכפין על דרך אדם ממלא כריסו מהם כי הרעב ללחם ייתי ויכול ממצה זו היא הלחם שמשומר' משעת לישה, כל דצריך לצאת י"ה שלזה יקרא צורך לקיים מצוה ייתי ויפסח שיאכל כזית מצה באחרונה והיא מצת מצוה, השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל ושם נאכל כל המצה שמורה משעת קצירה, והטעם השתא הכא עבדי ואין אנו יכולים לקיים המצות כתקנן לשנה הבאה בארעא דישראל בני חורין ונקיים המצות כמאמרן וסדרן.

ואפשר לומר כפשוטו דאומרו הא לחמא עניא על מצת מצוה נאמר והוא דלסוברים דשימור משעת לישה סגי ושרשי מחלוקת זה אדניהם הטבעו בסוגית פ' כל שעה (פסחים דף מ') כמבואר בהרמב"ן בס' הלקוטות ופסקי הרא"ש והרב פר"ח ומ"ק סי' תג"ן ע"ש באורך, ומסתייעא מילתייהו דהני דסברי הכי דמצה שאכלו במצרים לא היה אלא שמורה משעת לישה כי בעת הקציר לאו אדעתייהו ואכתי עבדי פרעה הוו. ואפשר כי היינו דאמר הא לחמא עניא כלומר המצה הזו השמורה משעת לישה היא כשרה וסגי וקורא אני עליה הא לחמא עניא וכי תימא דיש סברא שתהיה המצה משעת קצירה לז"א די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים הוא הלחם אשר אמר ה' לצאת י"ח במצרים כי לא היה שמור אלא משעת לישה. ושפיר קאמינא הא לחמא עניא ונצא בה ידי חובתנו.
וטעם היות הפסקא הזו בלשון ארמי ראיתי להרב הגדול עיר וקדיש כמהר"ר שלמה הלוי בן אלקבץ זלה"ה בס' ברית הלוי כ"י שחיבר בטעמי ועניני יצ"מ ופי' ההגדה שכתב להסכים עם תחילת דברי הרב המקובל כמהר"ר מאיר בן גבאי ז"ל בס' תולעת יעקב כי נתקנה בבא זו בלשון תרגום כי הוא לישנא דסטרא בישא לאכפייא להו בלישנהון ועם מה שאמרנו להורות שבע גדול כל דכפין וכו' וכן בהורות כי אין בידינו מחטאת אבותינו שאכלו חמץ שאנו אוכלים מצה הנה מצה מברחת לכל סטרין בישין ועביד קטטה בהו לכן בהזכירנו זה בלשון תרגום הם נכפים יותר ויותר זהו תורף אמרי קדוש.

מה נשתנה

פסקה ב

מה נשתנה הלילה הזה. פ' ערבי פסחים (פסחים דף קי"ו ע"א) תנן וכאן הבן שואל אביו ואם אין דעת בבן אביו מלמדו מה נשתנה ושם הש"ס מייתי בריתא דאם לאו הוא שואל את עצמו, וכתב הרא"ש בתשובותיו כלל כ"ד וז"ל וששאלת למה אין מברכין על סיפור ההגדה, הרבה דברים ציוה הקב"ה לעשות זכר ליציאת מצרים ואין אנו מברכין עליהן כגון הפרשת בכורות וכל המועדים שא"צ להזכיר בהפרשת בכורות שאנו עושים אותו זכר ליציאת מצרים אלא שציוה הקב"ה לעשות המעשה ומתוך כך אנו זוכרים יציאת מצרים, ולאו דוקא ההגדה בפה אלא אם ישאל מפרשין לו וזהו ההגדה לבד שזוכרין יציאת מצרים עכ"ל והרב המופלא המפורסם מהרי"ך נר"ו ריש ספרו הבהיר והמשובח שבח פסח העתיק לשון זה רק שכתב במקום מפרשין מפרישין, והדבר ברור שהוא ט"ס וכצ"ל ולאו דוקא ההגדה בפה אלא אם ישאל מפרשין לו כצ"ל, ואיברא שדעת הרא"ש בזה קשה קצת וכמו שהעיר הרב הנז' ותריץ יתיב, ואכתי לא איפרק הטב.
וחזה הוית להרב הנז' שכתב בדף ג' ע"ב וז"ל כתב הרא"ם בתשו' ח"א סי' מ"א שהשומע

מאחר סיפור יציאת מצרים יוצא כאלו אמרו בעצמו דשומע כעונה והביאו כנה"ג סי' תע"א ומאי דפשיטא ליה לכנה"ג שדברי הרא"ם נאמרו גם לענין הגדת ליל פסח לדידי מספקא לי דדילמא הרא"ם מיירי דוקא בסיפור י"מ של כל השנה אבל לענין ליל פסח שהחיוב להגיד כמ"ש והגדת לבנך ועוד אמרו ז"ל שאף אם לבדו שואל את עצמו י"ל שלא יצא אא"כ יוציא הדברים בפה עכ"ל ואני הדל איני יודע מה נסתפק בדעת הרא"ם שהרי לשון הרא"ם שם כך הוא וכן כל המצות הקוליות כתבו כל הגדולים עליהם מ"ע לקרות ק"ש מ"ע לספר בי"מ ואעפ"י שהשומעים ק"ש ולא קראו והשומעים סיפור י"מ ולא ספרו יוצאים בשמיעתם כאלו קראו וספרו עכ"ל ולשון זה מוכח כמ"ש הכנה"ג שהרי לשון מ"ע לספר בי"מ לשון זה אינו אלא בליל פסח דבשאר ימים הוא מ"ע לזכור י"מ כמ"ש הרמב"ם וזה פשוט, גם הכי מוכח בהדיא מדברי הרב מהר"ם אלשקר והוא בתשובות הרא"ם שם סימן מ"ב דכשהשיב על דברי הרא"ם הללו כ' בתוך דבריו וז"ל וכן ספור י"מ נמי המצו' היא ההגדה בפה דכתי' והגדת לבנך וכו' ע"ש וצדקו דברי הרב כנה"ג לפי קוצר דעתי ודו"ק היטב.

עבדים היינו

פסקה ב

עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' אלהינו משם ביד חזקה ובזרוע נטויה וכו'. אפשר במשז"ל דשר של מצרים היה קיים עד קריעת ים סוף שהרגו בים ואמרו רז"ל והנה מצרים נוסע אחריהם שר של מצרים וז"ש עבדים היינו לפרעה בצירוף מצרים שהוא השר ויוציאנו ביד חזקה לפרעה ובזרוע נטויה לשר שהיה רואה שעתיד ללקות אך לא לקה עד הים וזהו זרוע נטויה ועדיין לא עשתה את שלה.

ואפי' כלנו חכמים כלנו נבונים וכו'. אפשר לפי מ"ש בעניותנו בדרושים דטעם סיפור י"מ הלילה הזו כי בכל שנה הקב"ה מפריד נפשו' ישראל אשר ירדו לשערים מסט"א ומוציאן לגמרי ומביאן לקדושה כמ"ש מז"ה חס"ל ונביא דבריו לקמן בפסקת אראב"ע הרי אני כבן ע' שנה עש"ב ולכן עתה שאנחנו בני חורין מהסט"א נותנין את השבח של יציאת מצרים שהוציא נפשנו ממסגר אסיר, א"כ לפ"ז אם הם חכמים ונבונים ויודעי התורה ובודאי שהשבח הוא שמקיימים הכל והאנשים האלה שלמי' מעיקרא לא הלכו נפשות' כלל בסט"א רק אינהו משפירי שפירי לשכון כבוד במתיבתי דרקיע אל מקום הקדש, ונאמר שלא עליהם תהיה מצות סיפור י"מ לז"א ואפי' כלנו חכמים וכו' מצוה עלינו לספר בי"מ כי מצוה זו רבו טעמיה ותרבנה סרעפותי' וענפיה ארזי אל ואם פרט א' לא שייך בהם, האיכא כמה טעמים אחרים, ולכי תידוק גם טעם זה יכון מאוד לספר

בי"מ כי כל ישראל הם אחדות אחד וכמה שמחה מגעת לגדולי ישראל שהמון העם יהיו מתוקנים ודוק.

ורז"ל אמרו במדרש הביאו הרשב"ץ אתם מכרתם יוסף לעבד חייכם בכל שנה תקראו עבדים היינו לפרעה במצרים וצריך ביאור דהול"ל חייכם שתהיו עבדים במצרים, ואפשר ונקדים מאמרם ז"ל וישנאו אותו רשב"ל פתח משום ראב"ע לכו וראו מפעלות אלהים נורא עלילה על בני אדם וכתיב בתריה הפך ים ליבשה למה וישנאו אותו כדי שיקרע הים לפניהם והוא תמוה, ודרך המפרשים עם שהענין מיושב הטב כמו דרך הרב הגדול פרשת דרכים דיוסף היה סובר דיש להם דין ב"נ להחמיר והשבטים ס"ל דדינם כדין ישראל גמור וקשיא ליה אמאי וישנאו אותו אטו מ"ד מילתא דאורייתא לקי ותו דיוסף היה מחמיר ותירץ כדי שיקרע וכו' שאם היו תופסים להחמיר כב"נ היה מקום למקטרג דעע"ז במצרים ואם שוגגים חייבים כב"נ ואם אנוסים חייבים כישראל והם אם היו תופסים להחמיר כב"נ וישראל היו נלכדים אבל משו"ה שנאוהו דלדידי' לא היה הים נקרע לישראל, ולדעתם שדין ישראל גמור היו עע"ז בשוגג ופטורים כדין ישראל זהו תורף דברי הרב ז"ל ועם כי דבריו מתוקים אינו נח לי שהשבטים מטעם זה שנאוהו וידעו שיעבדו ישראל ע"ז עד קי"ס, הגם שרז"ל אמרו שידעו מירבעם, אין בנו כח לומר מה שלא נמצא ברז"ל ובפרט ידיעה פרטית כזו ועוד יש להשיב ואין להאריך, ובעניותנו נימא בה מילתא ובסגנון שנאמר אפשר לישב דרך הרב הנזכר ודרכים אחרים, ונקדים מה שפירש רבינו מהר"ם אלשיך במאמרם ז"ל לא היה דוד ראוי לאותו מעשה וכו' דהכונה כי מצינו בפ' עשרה יוחסין דקאמר אי לאו דמכרזי ברקיעא הזהרו בר"מ ותורתו הוינא משוי לדמך תרי מעי וכו' ונמצא דמי שהוא אדם גדול בתורה ומצות ה' עושה דלא יתגרו בו להחטיאו ומכרזי ברקיעא וז"ש לא היה דוד ראוי לאותו מעשה דלפי מדרגתו הי"ל להכריז שלא יתגרו בו הסט"א זהו תורף דבריו, גם מצינו בנדרים דף יוד חסידים הראשונים היו מתאוים להקריב חטאת לפי שאין הקב"ה מביא תקלה ע"י הצדיקים ומקשים דהרי כתבו התוס' בכמה דוכתי דה"ד במידי דאכילה ותי' הרב בני חיי דהא דכתבו התוס' היינו בדורות אחרונים אבל מקודם החסידים אין הקב"ה מביא ע"י תקלה בשום דבר דייקא נמי דקאמר התם חסידים הראשונים ע"ש בס' בני חיי באורך, וכפ"ז יש לחקור דשבטי יה שלא חטאו כלל וכמשז"ל דלא היה בידם אלא חטא יוסף לבד והיו קדושי עליון א"כ אמאי באת תקלה זו על ידם לשנוא ליוסף ולמוכרו, והתירוץ לזה דבמצרים נפלו ני' קרי של אדה"ר ויעקב אע"ה בא לתקן עון ג"ע דאדה"ר ויוסף הצדיק הי"ל נפש מאדה"ר ולכן היה מוכרח דיוסף הצדיק ילך למצרים ויבא לידי

נסיון וימכר לעבד ואח"ך ימלוך ויהיה זה הכנה לישראל לברר ניצוצי הקדושה ע"י חומר ולבנים וקושי השעבוד ויכניע הוא ערות הארץ וישלוט במצרים ועד אחרן שיקרע הים בזכותו כמ"ש הים ראה וינוס ואמרו ז"ל ארונו של יוסף ראה דכתיב וינס ויצא החוצה כי מה שנמכר יוסף לעבד בזה כיפר העבדות ונתבטל חצי הגלות ויצאנו ברד"ו שנה כמו שנתבאר באורך בספרי הקטן פני דוד בפסקת היא שעמדה לאבותינו מיסוד רז"ל והמפרשים ומה שהקב"ה הכה עשר מכות למצרים היינו על שעבדו בישראל שכבר כיפר יוסף ועי"ז זכו ישראל לקי"ס אף שהמרו על ים סוף כדי שלא יהא חילול ה' כמו שמפורש שם, וע"י שיוסף עמד בנסיון הכניע לסט"א ובזכותו גדרו ישראל עצמן בעריות כמשז"ל ויקרא רבה פ' ל"ב ועל ידי שהרחיקו עצמן מן הזנות נגאלו כמשז"ל במדבר רבה פ' ג', באופן שענין יוסף היה נצרך מכמה אנפי ומשו"ה הונחו השבטים בבחירתם ולא נשמרו מן השמים כחסידים הראשונים שלא באת תקלה על ידיהם כלל בשום חטא וכר"מ דמכרזי עליה ברקיעא כאמור.

ומתוך הדברים אפשר לפרש מה שאמר יוסף לאחיו ואתם חשבתם עלי רעה אלהים חשבה לטובה למען עשה כיום הזה להחיות עם רב כי יוסף היה נפש מאדה"ר ומשום הכי עשה לו יעקב אע"ה כתנת פסים ככה"ג שהיה בחינת אדם הראשון והשבטים חשבו דיוסף מצד הקליפה ולכן טבלו הכתנת בדם כלומר שהוא מסט"א דם ולא אדם כמ"ש הרב קרבן שבת וז"ש אתם שכלכם צדיקים ואין תקלה באת על ידיכם עכ"ז חשבתם עלי רעה שאני מסט"א דם ולא אדם, ואיך יתכן שבאתם לידי כך, אלא אלהים חשב"ה דייקא כמש"ה חשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח דבמחשבה אתבריר כלא ולהיותי בחינת אדה"ר הוכרחתי לימכר לעבד ובאתי לידי נסיון להכניע הסט"א וכל זה הכנה להוציא ני' אדה"ר להחיות עם ר"ב כמ"ש גורי האר"י זצ"ל דביררו ר"ב ניצוצות וז"ש להחיות עם ר"ב.

ועל פי זה אפשר לפרש מ"ש יוסף הצדיק ע"ה פקד יפקוד אלהים אתכם והעליתם את עצמותי מזה אתכם כלומר פקוד גימטריא ק"ץ יחסר משני הגלות כמ"ש ז"ל ורמז להם כי בעבורו שנמכר לעבד נתכפר להם ק"ץ וא"כ ראוי לכם והעליתם את עצמותי מאחר שאני גורם גאולתכם ולכן תעלו עצמותי מזה רמז למשה רבינו שיקחם שנקרא זה משה האיש וכמ"ש במנחות יבא זה ויקבל זאת וכו' ורמז שמשה רבינו ע"ה לא יגמור אלא ישראל כמ"ש ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל וז"ש מזה אתכם שממשה רבינו ע"ה הנקרא זה תעלום אתכם ורמז הכל ברוח הקדש.

נחזור למאמרינו רשב"ל פתח משום ראב"ע לכו וראו מפעלות אלהים נורא עלילה על

בני אדם לכו ותקחו עצה כמ"ש הרשב"א הלוי בס' שרש ישי דכל מקום שאומר הליכה הוא לשון עצה וכמשז"ל וילך איש שהלך בעצת בתו, וז"ש לכו התיעצו וראו להתבונן מפעלות אלהים נורא עלילה שכביכול מסבב הסיבות וכמ"ש בילקוט על פ' יודיע דרכיו למשה לבני ישראל עלילותיו לא כענין שנאמר ושם לה עלילות דברים אלא מה הן עלילותיו של הקב"ה רחום וחנון ופירש הרב ברכת שמואל שהקב"ה מפליא לעשות כמה ענינים נמשכים מזה לזה והכל לרחם על ישראל ע"ש באורך וז"ש נורא עלילה על בני אדם שהוא עושה כמה המצאות לרחם מה כתיב בתריה הפך ים ליבשה שע"י שיוסף הצדיק נמכר לעבד ונמשך מזה נסיונו' עם אשת פוטיפר וניצול ומלך וכל זה סיבה לברר ני' אדה"ר ולהוציא ישראל ממצרים ושיקרע הים כמבואר ממ"ש לעיל, והשתא מפרש למה וישנאו אותו כלומר מאחר שהשבטים קדושים איך באת תקלה על ידם ששנאוהו ומכרוהו והלא הקב"ה רגלי חסידיו ישמור אלא הונחו בבחירתם ושנאוהו ומכרוהו כדי שיצאו ממצרים ועד אחרן ליקרע הים לפניהם שנשתלשו הדברים עד קי"ס.

ובדרך הזה יש לקיים דרך הרב פרשת דרכים ז"ל בסגנון זה למה וישנאו אותו למה הונחו בבחירתם ולא שמרם הקב"ה כיון שהיו קדושים לז"א כדי שיקרע הים שע"י ששנאוהו שס"ל שהיה להם דין ישראל ולא רצו לקבל סברת יוסף הצדיק ע"ה דהיה מחמיר וחרה אפם עד שמכרוהו. בזה נקרע הים דמה שעע"ז היה בשוגג וישראל פטורים ולא היה מקום קטרוג כמו שפירש הרב פרשת דרכים, ובזה אפשר לפרש מאמרם הים ראה וינוס ארונו של יוסף וכפי דרך הרב פרשת דרכים ז"ל לכאורה הוא סותר מאמר הנז', אמנם אפשר לישבו עם מ"ש בעניותנו בדרושים דגם יוסף הצדיק ע"ה כשראה דבג' לקה נתן דעתו דהעיקר כסברת אחיו דיש להם דין ישראל לקולא ולחומרא. ועתה דשר של ים ראה ארונו של יוסף דהוא עצמו חזר בו והודה לאחיו דיש להם דין ישראל א"כ ישראל שעע"ז בשוגג פטורים ונקרע הים ומי גרם הם ששנאוהו והיה מה שהיה ועי"ז חזר מסברתו.

אמור מעתה זה כוונת מאמרינו דאתאן עליה אתם מכרתם יוסף לעבד חייכם בכל שנה תקראו עבדים היינו לפרעה דהכי פירושו אתם מכרתם יוסף לעבד ולבכם מהסס מדוע לא נשמרתם שלא תבואו לידי חטא כי צדיקים אתם, אמנם הן הנה מפלאות תמים דעים שמכירת יוסף לעבד במצרים היה תקון גדול לשעה ולדורות ועל ידו היה מציאות גאולה כמש"ל וז"ש חייכם בכל שנה תקראו עבדים כי ע"י יוסף נמחל חצי עבדות ושלט בסט"א ערות מצרים וגם אתם שלטתם בו והמצריים הם עבדכם כמ"ש בזהר הקדוש ובזה היה באפשרות לצאת ממצרים ותקראו עבדים היינו ודוק היטב.

מעשה שהיה בבני ברק

פסקה א

מעשה בר' אליעזר וכו'. ראיתי להרב המופלא כמהר"ח ב"ד אבואלעפיא זלה"ה בפירושו הנדפס בסוף ס' אשדות הפסגה שדקדק אומרו שהיו מסובין וכו' דמה נ"מ, ועוד עד שבאו וכו' ק"ש של שחרית ופירש ע"פ מ"ש פ"ק דברכות דב"ש ס"ל דק"ש של שחרית מעומד, ופ' היה קורא דר' היה מעביר ידיו וקורא פ' ראשון, והרואה גדולי ישראל שאין מפסיקים לק"ש אפ' דסברי כר' דבפ' א' סגי ובהעברת ידיהם אמרו פ' א' אך הא ניחא אי ס"ל כב"ה אמנם רובם כב"ש ר"א כב"ש ור"ט כב"ש וראב"ע אמרו פ"ק דף י"א שעשה כב"ש. ואין שום אדם יכול להפסיקם דדילמא עבוד כר' אך תלמידיהם שידעו דסברי כב"ש והם היו מסובין אמרו הגיע ק"ש של שחרית וצריך שתעמדו זהת"ד. ועמו הסליחה דר' טרפון היה נוהג תמיד כב"ה כמ"ש בירושלמי ריש פ"ד דשביעית [ואפילו בק"ש לא היה כי אם פעם אחת שעשה כב"ש ודו"ק] ור"ע היה מבית הלל כמ"ש התוס' בבתרא דף קנ"ח וגם שכתבו דרש"י סבר דהיה מתלמידי ב"ש יש לישב דבריו כמ"ש במ"א וראב"ע אין ראיה מהש"ס פ"ק דברכות דף י"א דסבר כב"ש רק דבהא נפיק גם לב"ה, והמסתכל יפה שם ובירוש' יש קצת הוכחה דראב"ע לא משום דסבר כב"ש עשה כן, ור' יהושע הוא פשוט כבית הלל כנודע וא"כ ליכא אלא ר' אליעזר דסבר כב"ש.

פסקה ב

אראב"ע הרי אני כבן ע' שנה וכו'. אפשר בהקדים הקדמה יקרה שכתב מז"ה בחס"ל עין הקורא נהר נ"ז וז"ל אחר שיצאו ישראל ממצרים מה עשה הקב"ה חשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח וציוה לכל ישראל בכל שנה ושנה שיעשו ימי הפסח בהשבתת חמץ ואכילת מצה וסוד הענין הוא כי היותר רשע שבישראל אעפ"י שהרבה להרשי' ולפשוע א"א ליכנס בהיכל ן' ש"ט עד שירשיע ויפשיע ת' יום רצופים זה אחר זה ובכל שנה ושנה שלשים יום קודם הפסח הקב"ה עושה להם משוא פנים ברוב חסדיו ומתחיל להוציא נפשותם מהיכלות הטומאה מעט מעט שעור חלק א' משלשים בכל לילה באופן שבליל בעור חמץ כל פושעי ישראל עומדים בפתח היכל החיצון מהן' שיעור חלק א' מל' משעור הכמות שהיו נכנסים ליל שלשים וא' קודם הפסח ובליל פסח אין נכנסין כלל ועיקר וכלם פטורין ובני חורין וכו' עכ"ל והוא ענין יקר ונפלא.

ויש מי ששאל כי דבריו אינם מובנים כי הוא אמר שאין רשע שהרבה לפשוע שיכנס בהיכל ן' עד שיהא רשע ת' יום רצופים והיכי משכחת לה שיהיה ת' יום רצופים כיון שבכל שנה בחסד עליון מוציא נפשות ישראל בל' יום חלק א' בכל לילה עד שבליל פסח הם בני חורין ותו לא משכחת ת' יום רצופים, ונראה דאם בל' יום אלה הולך בפשעו

ומוסיף טומאה על טומאתו אין בזה התקון הכללי ולא ניתנה להוצאה נפשו מש"ט בל' חלקים, והרי זה דומה למ"ש הרב המקובל מהר"י צמח ז"ל ששמע שבימי רבינו מהרח"ו זלה"ה ליל פסח נטלע אדם מישראל ושאלו לרב דהכתיב ליל שימורי' והשיב דבלילה ההיא עשה עבירה אחת עכ"ד וה"ה נימא דאם בלילות ל' יום קודם לפסח היה מרבה לפשוע הבדילו לרעה ולא יצא והשלים ת' יום, א"נ דגם הוא נאחז בשב"ח ישראל והקב"ה גם הוא הוציא חלקיו וליל פסח היה בן חורין אך אם עבר עבירה גדולה בליל פסח או סמוך לו, תשוב נפש החוטא' למדרגתה שהיתה בליל ל"א קודם הפסח ואח"כ הרבה לפשוע והשלים ת' יום כי ל' קודם הפסח לא מעלין ולא מורידין ולא הפסיקו החשבון כי ע"י מעשיו תכף חזר לכמות שהיה קודם הל' יום.

ומתוך זה אפשר לתת טעם למה שראיתי להרב המופלא מהרח"א בר דוד ז"ל בקונטרס שבסוף ס' אשדות הפסגה שכתב דף י"ח ע"ד ושמעתי משם חכם גדול א' מפורסם מאד בחכמת הקבלה ההוא אמר דלאו דוקא באיסור חמץ עושה האדם פגם בחג הקדוש הזה כי גם על כל שאר עבירות הנכשל בהם בחג הקדוש הזה עושה פגם גדול יותר משאר הימים רחמנא ליצלן עכ"ל וחוץ מדרכנו אפשר לתת טעם לזה כמ"ש רבינו האר"י זצ"ל שע"ה פוגם בעשיה אך בשבת קדש שהעולמות נכללים זה בזה גם הע"ה פוגם באצילות, ולפ"ז בלילה הקדושה זו המאירים אורים גדולים יתר מאד ויש זיווג עליון וקדוש הפגם הוא גדול בערך גודל הקדושה, ואחר יום א' של פסח הוא בחינות דין כנודע ולזה הפגם גדול, אמנם עפ"י הקדמתנו אפשר דהקב"ה ברוב רחמיו הפליא חסדו מאוד להוציא ממסגר אסיר עד כי בליל פסח אנו בני חורין, וכשבימי הפסח עושה עבירות הפגם גדול כי כביכול הפליא לעשות חסד לנקות ולטהר נפשו והוא נסוג אחור כי השבע השביע שבע תועבות נפשו, ואפשר שזה רמז ושמרתם את המצות וא"ר יאשיה אל תקרי המצות אלא המצוות שאם בא מצוה לידך אל תחמיצנה ובודאי שהוא דבר כללי תדיר אמנם נרמז זה אצל ושמרתם את המצות לומר שביותר צריך ליזהר בימי הפסח שאז יש סיוע וכלפי ליא הפגם גדול אם יבטל כדבר האמור.

ומעין דוגמא אפשר לומר במ"ש גורי האר"י זצ"ל כי הנזהר מחמץ בפסח בכל שהוא מובטח לו שלא יחטא כל השנה וזה רמז ושמרתם את המצות ושמרתם את המצוות שאם תזכו לשמור המצות כהלכות הפסח בטחו בה' לבלתי תחטאו ושמרתם את המצוות ואם באת מצוה אל תחמיצוה.

ואולם בעיקר ההקדמה האמורה מפי כבוד מז"ה הנז' הנה זאת חקרנו' על כסא דוד (דרוש כ"ב) מה טעם דבר שבמנין שלשים יום ורמזנו בעניותנו כי הוא רמז לשם המיוחד

גימט' כ"ו וד' אותיות הם ל' ע"ד שכתב מרן בא"ח סי' ס"א לענין ט"ו ווין שבאמת ויציב והנה כי כן בכח שמו הגדול מדת רחמים העולה במספר ל' ע"ד הנז' בל' יום יוצאות נפשות ישראל מתוך הסט"א.

ואפשר שזה טעם שרצה ה' שהמלכות יהי' מיהודה שהוא גימטרי' ל' רמז למנין שם המיוחד ולזה דהע"ה מלך בן שלשים שנה שנשפע כמו מספר יהודה מל' חלקי מספר שם המיוחד, וזה רמז פ' בצאת ישראל ממצרים, כך בימים ההם בזמן הזה בית יעקב מעם לועז מהסט"א יוצאות נפשות ישראל בל' יום שהם חלקי מספר שם המיוחד, וזה טעם היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו כי יהודה מספר שמו הגדול.

וזה רמז דרך אפשר פ' ליני הלילה אות ל' גדולה רמז לה שתזכה להעמיד דוד המלך ע"ה שיהי' מלך בן שלושים שנה מיהודה העולה ל' ושאר אותיות ליני חוץ מן הלמד גימטריא ע' רמז לדהע"ה שיחי' ע' שנה, וזה רמז שהמלכות בל' מעלות כמספר יהודה שהוא גימטרי' השם המיוחד, ואפשר לרמוז בתיבת ליני הלילה כי תיבת ליני גימט' ק' וכתוב בזהר חדש במדרש רות סוף דף קי"ד שאם דוד הע"ה היה חי ק' שנה היה מתקן תקון שלם ולא נחרב בית המקדש ע"ש באורך וזה רמז נאם הגבר הוקם על משיח אלהי יעקב הכונה נאם גי' דויה אדני יחוד קבה"ו וזהו הגבר הוקם ע"ל גימטרי' ק' שאם חי ק' שנה אז הוא יהיה ממש משיח אלהי יעקב ולא יחרב הבית ויטהרו ישראל כמקוה אותיות הוק"ם, וזה רמז ליני גימטריה ק' שאם הי' חי דהע"ה ק' היה תקון עולם אך בעוה"ר חסר ל' שלא חי אלא ע' ולכך הלמד גבוה כי שגבה ממנו ולכן ליני הלילה בגליות והיה בבקר וכו' ויתכן לרמוז הרמזים הללו וכן יתר רמזים שכתבנו בדרוש הנזכר לפי הקדמה הלזו עם הקדמה אחרת שאמרו בזהר הקדוש כי יהודה הוא גימטריא הוי' והד' רמז לשכינת עזנו והוא יחוד קב"ה ושכינתיה ולזה בא המ' מיהודה והמ' בל' מעלות ודוד מלך בן ל' שנה, ולכן שלשים יום קודם לפסח מתחיל יציאת נפשות ישראל מסט"א בכח קובה"ו שם הויה וד', ובמצרים הי' מקחו מבעשור שכבר הי' הארת כ"ו גימטרי' שם המיוחד ונשאר ד' לבחי' נוקביה, ומשו"ה קודם בריאת העולם שהיתה אות אלף במילואה אף הטיל ל' ונעשה אלף כמשז"ל כי ל' רומז לקבה"ו, וזה רמז ושמרתם את המצו' כי מצה רומז לנוקבה ומצוה איכא דכורא בהדה כמ"ש בזוה"ק וזהו ושמרתם את המצות בחי' נוקבא ואל תקרא מצות אלא מצוות שצריך ליחד קבה"ו.

ומן האמור נבא לפרש מאמר ראב"ע הרי אני כבן ע' שנה רמז לדוד הע"ה שחי ע' שנה וכשם שמלך בן שלשים ואתי משבט יהודה גימט' ל' רמז לשם המיוחד כו' כן ל' יום קודם הפסח ישועת ישראל ואני מחזיק בטעם זה למאי דצריך להזכיר י"מ בלילות כי

גדולים מעשי ה' בלילות שלשים קודם פסח להוציא ממסגר אסיר נפשות ישראל משערי סט"א ומסתברא לי לזכור י"מ בלילות ולא זכיתי שתאמר שתשתבח י"מ בעבור לילות אשר בכל שנה ושנה והוא פלא עד שדרשה בן זומא מקרא כל ימי חייך הלילות ויש טעם כעיקר כי בלילות בלכת הנפשות אז ירדו לשערים מסט"א הוא ברחמיו מוציא אסירים תדיר בכל שנה והוא פלא ולכן דין הוא להזכיר יצ"מ בלילות.

כנגד ארבעה בנים

פסקה א

ברוך המקום ברוך הוא ברוך שנתן תורה לעמו ישרא' ברוך הוא. אפש' במשז"ל במקום שמצינו גדולתו של הקב"ה שם מצינו ענותנותו, ואמרו ז"ל בתנחומא פ' עקב שאמר הקב"ה לישראל איני אוהב אתכם על שאתם שומרים מצותי שהאומות עושים מצות שלא נצטוו יותר מכם והם מגדילים שמי יותר מכם שנאמר כי ממזרח שמש עד מבואו גדול שמי בגוים אלא בזכות שאתם ממעטין עצמכם לפני אני אוהב אתכם עש"ב ומוכח שעיקר התורה והמצות הוא הענוה ואם לאו ח"ו טוב ממנו הגוי ח"ו והיינו שהקב"ה נתן תורה ע"י משה רבינו ע"ה שהי' עניו מכל ובהר סיני שהיה נמוך וכביכול ירד על הר סיני לתת התורה להראות ענותנותו הגדולה מאד מאד, ואפשר שזה רמז ברוך המקום כי במקום שמצינו גדולתו מצינו ענותנותו ברוך הוא וס"ת המקום ברוך הוא ברוך שנתן תורה גימט' עניו.. ברוך שנתן תורה לעמו ישראל מצד שהם ענוים ולזה הוא עצמו נתן התורה וירד ה' על ה"ס ברוך הוא, כי זה עיקר התורה וסימן לדבר עניו בגימטריא קול כי הקול קול יעקב נחשב לפניו ית' הקול כשהוא עניו כמספר קול.

פסקה ב

חכם מה הוא אומר מה העדות כו'. אפשר לו' כמ"ש בזוה"ק דכשהיו ישראל במצרים כד בעא קוב"ה לקרבא לון לגבי' יהב לון אתר דלחם עני דאיקרי מצה נוקבא בלי דכורא אתקריבו לגבי מצה בקדמיתא כיון דקריבו יתיר עייל לון קוב"ה בדרגין אחרנין ואתחבר דכורא בנוקבא וכדין מצה איקרי מצוה עיין דבריו הקדושים באורך פ' ויצא הנה כי כן זו שאלת חכם דכמה דינים מינים ממינים במצה בקצירה וטחינה ולישה ועריכה ואפיה וסדר אכילתה וכל אלו הדינים השייכים למצה לא שייך גבן דאחר צאתנו ממצרים זכינו לאתר דאיקרי מצוה, וא"כ מה העדות והחקים והמשפטים אשר ציוה ה"א אתכם דייקא והלא כל זה היה שייך לאבותינו בארץ מצרים דשם זכו לבחינת מצה לא לכם ולנו דאח"ך זכינו למצוה ולמה כל הדינים בדיני מצה, ויאמר אביו כהלכות הפסח כלו' הבט ימין וראה הלכות הפסח והלא הפסח היה לבזות לאלוה של מצרים טל"ה תניא

והכי אמר רחמנא משכו ידיכם מע"ז וקחו לכם צאן, והאידנא לא שייך גבן כל זה, אלא דהוא זכר לק"פ שעשו אבותינו, ותו דינא אין מפטירין אחר הפסח כדי שישאר הטעם והכל זכר לק"פ של מצרים שיהי' הטעם בפינו ליפרד מכל מחשבת פיגול, והשיב לו ע"פ דרכו, אמנם בעיקרו של דבר לא דק דה' ציוה לעשות מצה והיינו מצוה ג"כ, וזה דקדוק אף אתה אמור לו ומה הלשון אף אתה דמשמע תוספת, אלא רמז דהחכם בעצמו בשאלתו לא דק כי הוא עצמו תירץ לחקירתו באומרו אשר ציוה ה"א וא"כ הוא מצוה מאת ה' ומאי בעי, לכך אמר אף אתה אמור לו כלומר מלבד דהתירוץ בשאלתו עצמה דה"א ציוה, עוד השב תשיב כהלכות הפסח כו' ככל אשר דברנו ודוק היטב. [ובטעם המצוה הזהר הקדוש ביאר דצריך בכל שנה לזכור ימים אלו ולאכול מצה וכבר רבינו האר"י זצ"ל שנה ופיר"ש דברים העומדים ברומ"ו של עולם והדברים עתיקים].

פסקה ג

רשע מה הוא אומר מה העבודה כו'. פי' הרב המקובל עיר וקדיש הרשב"א הלוי זלה"ה בפירושו כ"י דהרשע מבזה המצוה ומזלזל בה והוא יאמין היות השלמות בהשכלה לא במעשה כאשר הוא דעת אותם אשר לא זרח אליהם אור התורה ויראה ולכן דורש רעה מה העבודה הזאת לכם כלו' מה השלמות המושג במעשה אשר אתם עושים כי מאס בדבר ה' ותרע עינו במצות המעשיות האלה ומאחר שחול האלהות בנו הנה הוא ע"י המצות המעשיות ואפי' כלנו חכמים יודעים את התורה אם לא נקיים המצות לא יחול האלהות בנו וזה הרשע זלזל במצות והוציא עצמו מן הכלל כפר בעיקר, והושב לו בתורה זבח פסח הוא לה' כלו' ראה אתה הרשע כי ע"י המצוה הזו אשר בזית חל האלהות בנו ודבקה עמנו ההשגחה אלהית עד שהי' מדלג מבתינו לבתי אויבינו ואת בתינ"ו הציל דוקא ולכן מצא מקום המגיד לדרוש אף אתה הקהה את שיניו כו' לדרוך דרך התורה לי ולא לו ואלו היה שם לא היה נגאל ומתשובת רשע הכתובה בתורה למד כן ופסוק בעבור זה לסימן נקטיה גם להורות כי אז היינו בריה חדשה וז"ש עשה ה' לי לי עשה ממש כי לפי שארץ מצרים היתה מלאה גלולים מחכמות ודעות זרות ואני נמצאתי שמה הוצרך לעשות לי בריה חדשה וזה הרשע אלו הי' שם לא הי' נגאל כי אינו מאמין בשלימות מעשה המצות וחדל מעשות הפסח ולא הי' נגאל.

פסקה ד

תם מה הוא אומר מה זאת וכו'. אפשר דלפי תומו ראתה עינו דגם הנשים אומרות הגדה ולכך שאל מה זאת שהיא מ"ע שהזמן גרמא ולא דמי למצה דאיכא הקישא דכל דישנו בבל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה, ויאמר אביו בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים הוציאנו אנשים ונשים ואף הן היו באותו הנס ומזה חייבות מדאורייתא כדמשמע ממ"ש

התוס' במגילה דף ד' משם ה"ר יוסף איש ירושלם, א"נ בחזק יד הוציאנו לכלנו וחייבות מיהא מדרבנן ואתי כתירוץ ראשון של תוס' שם דבמ"ע דאורייתא איכא שאף הן מדרבנן, והרב בית דוד א"ח סי' רנ"ז פטר לנשים מההגדה והרב המופלא מהרח"א בר דוד זלה"ה בקונטרס שבסוף ס' אשדוד הפסגה השיגו מדברי הרב החינוך פ' בא ע"ש וק"ק אמאי לא מייתי מתוס' מגילה הנזכר והתוס' בסוכה דף ל"ח שהבאתי אני בעניי בס' הקטן ברכי יוסף או"ח סי' תע"ג ושם הבאתי דברי הרב החינוך הנזכר ג"כ ע"ש באורך, ועמ"ש בעניותי בס' הקטן מחב"ר ובקונטרס אחרון שם סי' תע"ג ובדברים אחדים בסופו דף קפ"ד ע"ש.

והרב הגאון מהר"א מקראקא ז"ל בס' מעשה רקח מס' בכורות פירש בחקירה אחת דכיון שמתו הנקבות שהיו בכורתות במצרים כמ"ש בש"ר א"כ אמאי אינן טעונות הנקבות פדיון וניחא לי' להרב ז"ל דהזכרים היתה מדה"ד מקטרגת עליהם כמ"ש ז"ל והיו בסכנה הבכורות למות אך הנקבות לא הי' קטרוג עליהן דבזכות נ"ץ נגאלו ישראל ממצרים וכיון שלא היו בסכנה אינם חייבות בפדיון וז"ש מה זאת אחר שאמר בבניך תפדה בניך ולא בנותיך כאן הבן שואל מה זאת ויאמר אביו בחוזק יד הוציאנו ה' ממצרים שלא היינו ראוים דמה אלו אף אלו וא"כ הזכרים היו מסוכנים ולא הנקבות זהת"ד הרב ז"ל וכבר הבאתי דבריו בקונטרס זרוע ימין והובא בפני דוד ע"ש וצ"ל לדברי הרב ז"ל דאף בהמות ישראל היו בסכנה שימותו בכורות הבהמות של ישראל דמדה"ד הי' מקטרג על גופם וממונם ומשו"ה כל פטר רחם בהמה קדוש שמדה"ד היה מקטרג על בהמות ישראל להפסיד ממונם, לא כן נקבות ישראל שהי' צדקניות ולא הי"ל סכנה ח"ו.

ואני הדל עמדתי בחקירה זו בקונטריס שמחת הרגל וחתרתי לישב, ועתה נראה בעיני דאעיקרא אין כאן חקירה כי הנה העבודה היתה בבכורות, ובצאת ישראל ממצרים הוקדשו הבכורות לעבוד עבודת ה' כמו כהנים וכן פ' משפטים כתיב וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עולות והם הבכורות כמו שפירש"י שם. ואח"ך חטאו בעגל ונפסלו הבכורות ונבחרו הכהנים ולקח הלויים תמורת הבכורות כמ"ש פ' בהעלותך והבכורות העודפים על הלוים נפדו בה' סלעים וז"ש פ' בא וכל בכור אדם בבניך תפדה דהיינו אח"כ שחטאו ולקח הלויים תמורתם כמו שפי' המפרשים, ומעתה כיון שהבכורות נתקדשו להקריב לזה לא הוקדשו הנקבות דהם פסולות לעבודה ולא נבחרו והפדיון נמשך אחר שחטאו לזכרים שהיו קדושים, והנקבות מעיקרא לא קדשי ואינן טעונות פדיון, וזה נראה פשוט והרי הוא כמבואר.

ועוד אפשר לרמוז בשאלת התם במ"ש בזהר הקדוש דבמצרים לא זכו ישראל אלא לבחינת השכינה מצה אות ה' ואח"ך בצאת ישראל ממצרים זכינו למצוה בחינת דכורא ונוקבא ע"ש וזו שאל מה זאת אם במצרים שלא זכינו עדיין למצוה נצטוינו לאכול מצה, עתה אחר שזכינו למצוה מאי שיאטה דמצה, ויאמר אביו בחזק יד הוציאנו וכו' כי לא הי' מדה"ד נותנת שיגאלו דמה אלו אף אלו והקב"ה ברב רחמיו הטה אלינו חסד וקרבנו ולזכור זה אנו אוכלים מצה לזכור כי הפליא הוא ית' חסדו לנו והיה מקרבנו לאט לאט ובתחילה זכינו לבחינת מצה.

פסקה ה

ושאינו יודע לשאל וכו'. כתב הרב הגדול עיר וקדיש מהר"ש הלוי בן אלקבץ זלה"ה בפירושו כ"י וז"ל לאו בשופטני עסקינן אבל הוא ירא וחרד לדבר ה' ואינו שואל מפני היראה מהשגיאה ואינו יודע לסדר שאלתו על כל ענין וענין ככל אחיו ולכן פתח לו שתלהיבהו לשאול ותמשיכהו בדברים עד שמתוך זה יפתח פיו ויאירו דבריו וזהו והגדת לבנך לשון המשכה שתמשיכהו בדברים עד יסיר מחסום מפיו וימהר לדבר צחות עכ"ל לענייננו, וכדבריו דייק אומרו ושאינו יודע לשאול דהו"ל לומר ושאינו יודע ותו לא אבל דקדק ושאינו יודע לשאל כי יודע הוא ומבין רק שאינו יודע לסדר שאלה כאחיו אחד חכם ואחד תם.

יכול מראש חודש

פסקה א

יכול מבעוד יום וכו'. אפשר ונקדים מ"ש הרא"ש כלל כ"ד והבאתיו לעיל בפסקת מה נשתנה דזכירת מצרים הוא בלב וכתב וז"ל ולאו דוקא הגדה בפה אלא אם ישאל מפרשין לו עכ"ל ומוכח דסבר הרב ז"ל דאם לא ישאל הבן או אין לו בן אינו מצווה, ומאי דשנינו פ' ע"פ הוא שואל את עצמו מדרבנן וסניף למצוה דאורייתא, ואפשר דהמגיד אתא לאפוקי דעת הרא"ש ולזה פתח ואמר ושאינו יודע לשאל את פתח לו ועל זה אמר יכול מבעוד יום אלמדנו שאם לא ישאל לא אכפת דלא יש מצוה מדאורייתא, ומדרבנן ענף מצוה בעלמא דבלילה הוא שואל את עצמו לז"א בעבור זה בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך אז והגדת לבנך לאמר והכל מ"ע דאורייתא ודייק תיבת לאמר שישתדל שיאמר, ואם אין לו בן מדאורייתא ישאל עצמו וזהו והגדת לבנך, ואם לאו לאמר עכ"פ יהיה אמירה ולא נפיק י"ח בלב ומתיבת לאמר משמע ליה תרתי דעכ"פ אמירה בעי.

מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו

פסקה א

מתחילה עע"ז היו אבותינו ועכשיו קרבנו וכו'. יש להבין תיבת ועכשיו דהרי כמה אלפים שנה שקבלנו התורה ובכל שנה שנות דור ודור קורין ומקרין ועכשיו קרבנו ולא יצדק תיבת ועכשיו לכל קורא, ואפשר דרמז הקדמת מז"ה חס"ל זלה"ה והבאתיה לעיל בפסקת אמר ר' אלעזר בן עזריה, דבכל שנה ושנה הקב"ה ברחמיו ל' יום קודם הפסח מפריש נפשות ישראל משערי סט"א בכל לילה ולילה חלק אחד עד שבליל פסח יצאו כל צבאות ה' מהסט"א ובאו לקדושה בני חורין עכ"ד ולצד זה נקט ועכשיו קרבנו המקום דגם עתה בשנה זו ובכל שנה שאנו קורין ההגדה קרבנו המקום והוציאנו מהסט"א והרי אנו בני חורין ועומדים בקדושה ונמצא שפיר ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו.

בעבר הנהר ישבו אבותיכם וכו'. אני בעניי בקונטריס שמחת הרגל דף מ"ז ע"ב כתבתי שישבו רחוק מהאורות כלו' בקליפות וכו', ואחר זמן ראיתי מ"ש בזהר הקדוש שפירש פ' אמור בעבר הנהר ישבו אבותיכם שהנשמות מבינה נהר דלא פסיק וכו', וציערתי בעצמי, אך כשבא לידי פי' ההגדה כ"י מהרשב"א הלוי זלה"ה, ראיתי שהביא דברי הזהר הקדוש והקשה דהכתיב אם את אלהים אשר עבדו אבותיכם אשר בעבר הנהר וצ"ע עכ"ל ובגליון כתוב וז"ל ואני שמעתי מי שפירש דיבור בעבר הנהר הכתוב בפרשה פעמים מלשון הלא המה בעבר הירדן, מעבר לנהרי כוש, דר"ל הצד השני מנהר שכנגד הצד הראשון וידוע כי יש י"ס דסט"א כנגד י"ס דקדושה א"כ מעבר הנהר ר"ל מאותו הצד השני אשר כנגד הצד הראשון של הנהר הידוע הוא בינה היינו הספירה דסט"א המכוונת כנגד בינה ונשמות של אבותיו של אברהם מאותו הצד דסט"א היו והקב"ה לקח נשמתו של אברהם אבינו ע"ה משם לצד בינה ובזה יתוקן הכל עכ"ל.

והנה אגב רהטאי ראתה עיני להרב הגדול הוד והדר כמהר"י הכהן נר"ו בספרו דמשובח והמפואר שבח פסח בפסקא זו מה שישב ודרש וכבר יתוש קדמו וכיונתי בקצת דבריו אשר דיבר בקדשו בפסקא הלזו בקונטריסי הקטן שמחת הרגל בשגם יש הפרש גדול בין מילי דצעיר אני הדל לדבריו של גדול הנאמר כי השבח השביח, ואני אמרתי בחפזי דמה שתמה הרב נר"ו דף כ"ג ע"ד על רבינו מהר"י רוזאניס בפרשת דרכים דף י"ח במה שתמה על הרא"ם דאשתמיט מיניה דדברי הרא"ם הם גמרא ערוכה בקידושין דף י"ח דמהתם מוכח דאף דלא הוי זרע מ"מ יורש הוא ע"ש באורך. מטיבותיה דמר אמינא דהרב פרשת דרכים שם הזכיר סוגית קידושין הנז', אך מה שהקשה על הרא"ם הוא דכתיב פ' לך לך ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר לזרעך נתתי וכו' את הקיני

ואת הקניזי ואת הקדמוני, והיינו מאי דקשיא ליה דמקרא מלא לזרעך וכו' את הקיני וכו' ואיך קאמר הרא"ם דה' נתנם שיתנם לבני לוט ועשו והרי רחמנא אמר לזרעך נתתי את הקיני ולא מקרו בני לוט ועשו זרע ומאחר דכתיב הכי אין לומר כמ"ש הרא"ם וכל קפידת הרב פרשת דרכים על הרא"ם דלא הי"ל לומר כך מאחר דכתיב לזרעך וכו' את הקיני וכו' ולא נעלם מהרב סוגית קדושין והוא הזכירה שם ובמקומות אחרים דגוי יורש וכתיב בעשו לשון ירושה ומוכרח לו' דכונתו ית' שאמר לזרעך וכו' את הקיני וכו' על ישראל אלא שלא זכו בתחי' וכמו שהאריך הרב שם ודוק כי קצרתי.

פסקה ג

ברוך שומר הבטחתו לישראל ברוך הוא וכו'. יש להעיר דהו"ל לומר בקצרה ברוך שומר הבטחתו לישראל שהוא מחשב את הקץ לעשות מה שאמר ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, ובזה היה די ואמאי כפל ברוך הוא ואמאי אצטריך לומר לאברהם בין הבתרים שנאמר ואמאי הביא כל הפסוק ובפסוק כפל ידוע תדע ורז"ל כבר דרשו בזה.

ואפשר במשז"ל שהקב"ה הראה לאברהם אע"ה ד' גליות כמ"ש והנה אימה חשיכה גדולה נופלת, ובמתן תורה נאמר חרות על הלוחות חירות ממ"ה חירות משעבוד מלכיות, וכתבו המפרשים ז"ל כי מפני זלעפות רעב נקבצו באו מצרימה מהע' אומות וכלם נשתעבדו בישראל ובזה נתקיים שעבוד ד' מלכיות, ולהשלים ת' שנה היה קושי השעבוד או ריבוי עם או שהלילות באו חשבון וכיוצא וכל זה היה אם נשארו ישראל בקבלת התורה וצדקתם, אבל כשעשו העגל נתבטל הכל שחזרו שעבוד ד' מלכיות להשלים ת' שנה של מצרים כאשר כל ההקדמות האלו המה באו בדברי המפרשים ז"ל ונתבארו אצלנו בכמה מקומות, וז"ש הקב"ה לאברהם אע"ה ידוע תדע ב' ידיעות ובפירוש אתמר לאברהם אע"ה שאם ישראל יהיו דבקים בו יתברך כל ד' הגליות ות' שנה ימעטו וישוחו בקי"ז שנים מעת שנפטר לוי עד שיצאו ממצרים כמ"ש בסדר עולם ואם יחטאו יתקיימו בפועל ת' שנה וד' גליות וזהו הכפל ידוע תדע, והמגיד לא סבר דת' שנה משנולד יצחק דכתיב בארץ לא להם וא"י מוחזקת, וז"ש ברוך שומר הבטחתו לישראל שהת' שנה יעלו בקי"ז ברוך הוא שגם נתקיים במצרים שעבוד ד' מלכיות, לעשות מה שאמר פה אל פה לאברהם אבינו בין הבתרים דשם כתיב אימה חשיכה גדולה נופלת דהם ד' גליות וגלה סודו לאברהם אע"ה דהכל יתבטל בקי"ז שנים אם יזכו וזה אמר לו הקב"ה לאברהם אע"ה פה אל פה ורמזו בכתוב ידוע תדע ב' ידיעות ולזה הזכיר בין הבתרים דשם רמז לו ד' מלכיון, וז"ש שהקב"ה מחשב את הקץ להשלים ת' שנה בקושי וכיוצא לעשות מה שאמר פה אל פה לאברהם אע"ה אשר לא כתוב בספר רק ידוע תדע

לרמוז ב' ידיעות, שנאמר ידוע תדע כי גר וכו' בארץ לא להם וא"כ לא אפשר לחשוב משנולד יצחק ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, ובזה תמצא שכל דברי המגיד באו בדקדוק בלי שום יתור.

וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי. ראיתי בס' סדר היום להרב החסיד מהר"ם ן' מכיר ז"ל שבא לידי עתה שכתב משם המקובלים דשם ע"ב אם יהיה כל שם מד' אותיות הם נ"ד שמות וז"ש דן אנכי דן גימטריא נ"ד שמות ולזה אמר אנכי ד' אותיות ולא אמר אני ע"ש ויש ט"ס בדפוס שלפני ע"ש.

[**ואפשר** לפרש בזה משז"ל בב"ר והביאו הר"ד אבודרהם ז"ל דן אנכי א"ר אלעזר בשני אותיות הללו הבטיח הקב"ה לאברהם אע"ה שיגאל בניו מבין האומות עכ"ל ואפשר דרמז לשם ע"ב דהוא נ"ד שמות].

ואחרי כן יצאו ברכוש גדול. דקדק הרב סדר היום הנז' דלשון רכוש לא יצדק אלא על מה שאדם מרויח כמו שנאמר רכושו אשר רכש והרב ז"ל כתב במ"ש בחלק דזה שכר העבודה ע"ש ולפי מ"ש רבינו האר"י ז"ל דקאי לני' הקדושה א"ש אומרו ואחרי כן יצאו ברכוש גדול דירויחו ריוח גדול ברוב טורח ויגיעה רבה בחומר ולבנים לברר ניצוצי הקדושה ושפיר קרי ביה רכוש והוא הריוח העיקרי, ויש לרמוז שיזכו לזה בזכות ג' אבות וי"ב שבטים והוא רמוז בר"ת יצאו ברכוש גדול י"ב ג'.

פסקה ה

היא שעמדה לאבותינו ולנו וכו'. הנה נודע שרבינו האר"י ז"ל פירש היא שעמדה על השבינה שהיא כביכול עמנו ואצולי מצלא ואגוני מגנא זהו תורף אמרי קדוש, וכבר ידוע שהשכינה נקראת תפלה שהיא מתפללת תמיד להקב"ה על צרכיה כמ"ש הרב עיר וקדיש מהר"ם פאפירש במאורות נתן ע"ש ואפ' דז"ש היא שעמדה לאבותינו ולנו כלומר שמתפללת על בניה וכמ"ש פ' תפלת השחר אין עמידה אלא תפלה כמ"ש ויעמוד פנחס ויפלל והיינו דקאמר שעמדה לאבותינו ולנו שמתפללת לאבותינו ולנו, שלא אחד בלבד עמד וכו' נקט עמד עומדים כמשז"ל כל המצר לישראל נעשה ראש וז"ש עומדים עלינו לכלותנו כי במה שיועצים ורוצים לכלותינו נשאו ראש וא"ש עומדים עלינו.

ארמי אבד אבי

פסקה ב

צא ולמד וכו' ולבן בקש לעקור את הכל. אפשר לרמוז שרצה להרוג לרחל ולאה בנותיו ורמז לעקור לרחל עקרת הבית רצה לעוקרה, לעקור את הכל ר"ת לאה.

א"נ אפשר לרמוז בקש לעקור, לעקור גימט' לעשו רמז בזה מה שכתב לעשו בת"ב מריר"י על יעקב שנטל ממונו וגזל בנותיו ולכן ירדוף ליעקב לעשות נקמה וכמו שכתוב בס' הישר ובזה פירשנו מ"ש יש לאל ידי לעשות עמכם רע ואלהי אביכם אמר אלי השמר לך מדבר עם יעקב וכו' שכוונתו יש לאל ידי לעשו"ת כלומר לשסות בכם עשו ורמז לעשו ות' איש עמו וזהו לעשות לעשו ת', כי מה שהוזהרתי הוא שלא לדבר אני עמכם, ונמצא שבזה בקש לעקור את הכל, גם הרמז בר"ת לא"ה, היינו שכל הרעה הבא עלינו נמשך ממה שהחליף לאה ברחל וכמ"ש רבינו מהר"ם אלשי"ך ז"ל שעל ידי דיוסף היה קטנן של שבטים נתקנאו השבטים במה שיעקב אע"ה עשה לו כתנת פסים ומזה נמשך שירדו אבותינו למצרים כמ"ש פ"ק דשבת, ומזה נשתלשל שעע"ז ואח"ך נעשה העגל ונתקלקל העולם ונמשכו כל החרבנות והצרות, ומה גם למ"ד שגלות מצרים וכל הגליות על מכירת יוסף, והכל בא מאשר הן חליפות לאה ברחל דאם היה לוקח רחל בתחילה והיה נולד יוסף ראשון לא נתקנאו אחיו הקטנים עליו ולא היה גלות, והרי איך בענין לאה הרמוז בר"ת לעקור את הכל, היה סיבה לעקור את הכל לולי ה' שהיה לנו, וז"ש ארמי אבד אבי וירד מצרימה אבד אבי ע"י ענין לאה אובד בהוה ונמשך וירד מצרימה שהגלות בא ע"י מכירת יוסף.

א"נ ארמי אבד אבי ארמ"י גימ' עמלקי כמו שראיתי לרבינו אליעזר מגרמיזא ז"ל בכ"י שכל ענין לבן היה על ידי עמלק וז"ש ויוגד ללבן כ"י בר"ח גימטריא עמלק עכ"ל ואפשר שע"י עמלק שלח הכתב הנז' לעשו וכן ראיתי לרבינו אליעזר הנז' שכתב ויוגד למלך מצרים כ"י בר"ח העם גימטריא עמלק שעמלק הגיד לו, והוא היה תמיד רצועת מרדות לישראל כי כן ציותה לו תמנע לפי שלא רצה יעקב לקחתה כמשז"ל, ורבינו האר"י ז"ל כתב דר"ת תמימה משיבת נפש עדות הוא תמנע, ואפשר דהעוסק בתורה לשמה שהוא תקון אשת חיל מלכותא קדישא מבטל קליפת תמנע אשת זנוני' שלכן לא חפץ לקחתה יעקב אע"ה ולכן זכה ליקבר גופו ועצמותיו בארץ ישראל כמ"ש רבינו האר"י ז"ל משם רבינו קולונימוס ז"ל. [והגם דרבינו האר"י זצ"ל פירש שיחותיו דרמז משז"ל דאפילו קורא כל היום פסוק ותמנע היתה פלגש הקב"ה קובע לו שכר ע"ש יתכן לומר שהעוסק בתורה לשמה וכו' כמ"ש בפנים]. ולפי מה שכתבנו בעניותנו הטעם פשוט דארץ ישראל רומז למלכות אשת חיל ויעקב אע"ה שהרחיק אשת זנונים זכה ליקבר בארץ חי"ה הרומז"ת לאשת חיל, וכתבנו בעניותנו בדרושים שזה רמז הפ' אל נא תקברני במצרים וכו' אפי' קבורת גופו לשעה וישבע לו אז וישתחו ישראל על ראש המטה שהיתה מטתו שלימה שלא דבק בתמנע ולכן זכה ליקבר גופו ועצמותיו בארץ ישראל.

ולפום מאי דאמרן דעוסק בתורה לשמה נצול מקליפ' תמנע א"ש לדרכנו רמז הרב ז"ל כי תמימה משיבת נפש עדות ר"ת תמנע כלומר בזכות עסק תורה תמימה אתה נצול מקליפת תמנע וזה טעם דכשרפו ישראל מהתורה בא עמלק בכח תמנע אמו.

וזה רמז עדותיך נאמנו מאד לביתך נאוה קודש שהוא ר"ת עמלק ושני נונין כמ"ש הרב המקובל מהר"ר נתן שפירא ז"ל בעל מצת שמורים לפי דרכו. ועם האמור אפשר דע"י עסק התורה נצול מתמנע ועמלק לפי שנדבק בשכינה אשת חיל וז"ש עדותיך נאמנו מאד לביתך נאוה קודש שהיא השכינה ן' תתאה ובכחה ון' עילאה מבטל עמלק הרמוז בר"ת וב' נונין הם מפרידים עמלק ור"ת עדותיך נאמנו מאד ר"ת מנע וס"ת גי' הויה ואות ד' רמז לקבה"ו ודוק היטב.

ורבני אשכנז פירשו ועינית ואמרת ארמי אובד אבי ופירש"י ועינית ואמרת הרמת קול ארמי אובד אבי לבן שבקש לעקור את הכל במ"ש אסור לאדם להשמיע קולו בתפלתו והטעם דהקב"ה יודע המחשבות וחוקר לב בוחן כליות, והמתפלל בקול הוי ח"ו כאלו אינו שומע בלחש לכך מגביה קולו, וז"ש ועינית ואמרת בקול וכ"ת יש לחוש ח"ו לז"א ארמי אבד אבי והוא במחשבה לבד וא"כ אני מודה שיודע מחשבות, ומאחר שכן אין לחוש לומר בקול רם ודוק.

פסקה ג

ויגר שם מלמד שלא ירד להשתקע אלא לגור שם. אפשר דהכונה שלא ירד להשתקע בטומאת מצרים ח"ו אלא לגור לשון אסיפה כי כונתם לברר ולאסוף ניצוצות הקדושה אשר שם בערות מצרים שנאמר לגור בארץ דידוע כי כל הברורים ע"י השכינה שנקראת ארץ וז"ש לגור בארץ לאסוף עם השכינה הנקראת ארץ באנו לברר ולהעלות ניצוצי הקדושה, ואומרו מלמד היינו ללמד דין כי הנה ביציאת מצרים נאמר לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם והטעם כתב רבינו האר"י ז"ל שכבר נתבררו ני' הקדושה והדין הוא כי לילך לסחורה מותר כמ"ש הרמב"ם וז"ש מלמד שלא ירד להשתקע דאפי' כשהיו ניצוצות הקדושה לא ירד להשתקע אלא לגור לאסוף ני' הק' ומינה דכשלא יש ני' הק' מכ"ש שאסור לירד להשתקע אבל לסחורה מותר.

פסקה ד

במתי מעט כמ"ש בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה וכו'. אפשר לפרש במה שאמרו רז"ל דהשכינה השלימה מנין השבעים למאן דאמר, והנה מצרימה גימט' שכינה וז"ש בשבעים נפש ירדו אבותיך וכי תימא אינם ע' וחסר א' לז"א מצרימה גימטריא שכינה כביכול היא השלימה החשבון.

א"נ שיעקב והשבטים היו סוברים שצריך להיות ת"ל שנה במצרים והגם כי יש דרשות

ורמזים שידעו יעקב אע"ה ויוסף הצדיק ע"ה שינכה מן הגלות ובעניותנו כתבנו כמה רמזים בקונטריסנו כטעם לצ"ד האמור, עם כל זה הדרשא תדרש לכל צד כנודע ובפרט שאמרו רז"ל דמשה רבינו טען שלא נשלם הגלות כמשז"ל אמנם ה' ברחמיו הרבה אותם מאד מאד וע"י הרבוי יצאו כמשז"ל ואפשר שזה רמז בע' נפ"ש גי' ת"ל ירדו אבותיך מצרימה שדעתם היה להשלים ת"ל שנה והראיה משה רבינו שכך סבר וזה רמז בר"ת בע' נפש ירדו אבותיך שהוא ר"ת נביא רמז למשה רבינו ע"ה והלך יעקב אע"ה כפרה הנמשכת אחר ולדה שיוסף היה במצרים כמו שארז"ל וזה רמז ס"ת בשבעים נפש ירדו אבותיך ס"ת משוך, ועכ"ז ועתה שמך ה"א כככבי השמים לרוב רמז דע"י ריבויים יצאו ברד"ו שנה וכל הטובה הזו בשביל השכינה שהיא עמך וזה רמז לרוב גימט' רחל רמז לשכינת עזנו.

ואומרו שמך ה"א כככבי השמים לרוב הגם שנודע מנינם עתה אפשר במה שפירשו כת הקודמים מ"ש פ"ב דיומא כתיב והיה מספר וכתיב אשר לא ימד ולא יספר כאן בעושים רצש"מ כאן כשאינם עושים רצש"מ ויש לחקור דאמרינן פ"ב דקדושין האומר לאשה התקדשי לי ע"מ שאני צדיק גמור והוא רשע מקודשת שמא הרהר תשובה בלבו אלמא בהרהור תשובה נעשה צדיק וא"כ אם ישראל לא היו עושים רצונו של מקום וכמו רגע הרהרו תשובה בלבם ונעשו כלם צדיקים גמורים ועושים רצונו של מקום איך כרגע אחד יתקיים אשר לא ימד ולא יספר, וניחא להו דכשאינם עושים רצונו של מקום כל א' נחשב אחד פשוט, אך כשעושים רצונו של מקום כל א' נחשב להרבה אנשים כמו שאמרו גבי יאיר בן מנשה שהיה שקול כרובה של סנהדרין וכיוצא ולפי חשיבותם קרי בהו לא ימד ולא יספר עד כאן דבריהם ז"ל, ולצד זה אמר ועתה שמך ה"א כככבי השמים לרוב שמך מלשון שומא כמו שדרשו רז"ל על פסוק ושם דרך אראנו בישע אלהים וזה שהקב"ה מחשיב אתכם לסך עצום אשר לא ימד כככבי השמים לרוב מצד גדולת נשמתכם ועליונותה המופלא ודוק.

פסקה ה

גדול ועצום שנאמר ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד ותמלא הארץ אותם. אפשר דדרך התאומים להיות חלשים אכי"ן ורכי"ן, וזהו תאו"ם אל תאו"ם בשני תאומים וק"ו שהיו ששה בכרס אחד, לזה הודיענו שהיו כלם חזקים בכח גדול והטעם לפי שהיו יולדות בשדה ותאומו"ת יכסיומו תבלעמו ארץ וכמ"ש על גבי חרשו חורשים וה' ברחמיו שולח מלאכיו לגדלם ולהניקם כמשז"ל וכיון שהיו מגודלים בנעוריהם ממלאכי עליון היו חזקים וכחם גדול, וזאת לפנים פירשנו בעניותנו ותמלא הארץ אותם

שהיו מניחים אותם בשדות ושם גדלים ונבלעים בקרקע כמשז"ל ע"פ על גבי חרשו חורשים וכאמור וז"ש ותמלא הארץ ממש אותם, ולפי דרכנו אפשר לפרש פרו וישרצו וכו' שהיו יולדות ששה בכרס אחד כמו שפירשו רז"ל על פ' זה, וכי תימא א"כ יהיו חלושים כדרך התאומים לז"א לא כי אלא ויעצמו במאד עצומים בכח גדול, והטעם לזה ותמלא הארץ אותם שהיו יולדות בשדה ונגדלים ע"י המלאכים וזה גרם להם שהיו עצומים בכח גדול.

וזהו שאמר רבבה כצמח השדה נתתיך כצמח השדה דייקא כך היו יולדות בשדה ונבלעים ותרבי ששה בכרס אחד וע"י שהייתם בשדה וגדלים ע"י מלאכים לכן ותגדלי בכח שהיו גבורים וחזקים כדבר האמור.

פסקה יא

ונצעק אל ה' אלהי אבותינו וכו'. במס' ערובין דף ס"ה ע"א אמר רב ששת משם ראב"ע יכולני לפטור את כל העולם כלו מן הדין מיום שחרב בית המקדש ועד עכשיו שנא' לכן שמעי נא זאת עניה ושכורת וכו' מתיבי שכור מקחו מקח וכו' הרי הוא כפקח לכל דבריו אלא שפטור מן התפלה מאי יכולני לפטור דקאמר מדין תפלה, והגאון מהר"ר נפתלי בשם הגאון זקנו זכרם לברכה דקדק דהא יכולני לפטור מן הדין קאמר ואיך משני דיכולני לפטור הוא מדין תפלה ופירש במ"ש שם בעירובין דף מ"א ת"ר שלשה דברים מעבירין את האדם על דעת קונו ואלו הן עכו"ם ורוח רעה ודקדוקי עניות למאי נפקא מינה למבעי רחמי עלייהו, למדנו מכאן שהעניות מעביר את האדם על דעת קונו ופטור שהוא אנוס אמנם הוא חייב שלא התפלל על זה וכדמפרש למאי נפקא מינה למבעי רחמי עלייהו, ומעתה אתי שפיר מאי דקאמר יכולני לפטור את כל העולם כלו מן הדין וכונתו מכל דין שבעולם כמו שהוא פשט הלשון דהרי הם עניים ודקדוקי עניות מעבירין את האדם על דעת קונו והוא אנוס ואם נפשך לומר דעדיין הם מחויבים דהו"ל למבעי רחמי לז"א ושכורת וכו' ושכור פטור מן התפלה ומאחר שהוא פטור מן התפלה פטור מן כל דין דאנוס הוא ואינו יכול להתפלל דשכור הוא וזאת תורת העולה שהוא פטור מן הכל עכ"ד והבאתיו אני עני בקונטריס שמחת הרגל ובזה פירשתי הפסוק הזה ע"ש באורך וס' סמיכת חכמים אין בידי כעת.

אך עתה אומר דעפ"ז ניחא לשון התלמוד דקאמר מאי יכולני לפטור דקאמר מדין תפלה והוי ליה למימר מאי מן הדין דקאמר מדין תפלה ומאי איט ליה למינקט מ"ש יכולני לפטור והלא כל עצמו אינו אלא על מן הדין דקאמר ויותר צודק היל"ל מאי מן הדין מדין תפלה, ולפי שיטת הרב ניחא דאי הוה נקט מאי מן הדין מדין תפלה היינו סוברים דלא

פטר אלא מדין תפלה לחוד והוה קשיא לן דאיך נקט מן הדין סתם ועל מי סמך שנבין דכונתו על דין תפלה לחוד, ולזה בדקדוק אמר מאי יכולני לפטור כלומר דמה שאמר מן הדין כדקאי קאי שהוא לכל דין אלא שהוא בטענת שפטור מדין תפלה כדתרגמה הרב ז"ל.

אמנם יש לדון בזה דראב"ע רצונו לפטור את כל העולם שהם שכורים ועניים והם אנוסים וא"ת ליבעי רחמים פטורים להתפלל שהם שכורים והרי כל יש' בגלותם מתפללים תדיר ג' תפלות ובתי כנסיות ובתי מדרשות יוכיחו מלאים על כל גדותם מישראל מתפללים וקורין וא"כ הדר דינא דה"ל להתפלל על העניות נמי ועל כל צרתם ולית להו פטר"י מדין שכור שפטור להתפלל, שהרי הם מתפללים תמיד שלש איבעיו"ת ביום ואמרינן יתפלל אדם כל היום כלו, ואפשר לומר דכיון דלפי האמת הם פטורים מתפלה כדין שכור, ומה שמתפללים הוא לפנים משורת הדין, אינם מתחייבים על שלא התפללו על העניות כיון שמן הדין פטורים משום תפלה, ואף דמתפללים הוא לפנים משורת הדין ואין לחייבם על שלא עשו לפנים משורת הדין למבעי רחמי על העניות דלא שייך חיוב אלא בדבר שהוא חייב מן הדין ולא נחייבהו משום דהו"ל לעשות לפנים משורת הדין, ואפשר שזהו דקדוק דברי ראב"ע שאמר לפטור מן הדין כלומר דוקא מן הדין גמור אבל יש קצת פקפוק על מה שנהגו לפנים משורת הדין, ומיהו מן הדין הם פטורים כדאמרן.

וזה אפשר מ"ש דהע"ה מזמור נ"ה מקול אויב מפני עקת רשע וכו' ואימות מות וכו' אני אל אלהים אקרא וה' יושיעני ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה וישמע קולי, הכונה דהיה הצרה גדולה יותר מגלות שנחשב לשכור וגם בצרה גדולה שמעביר על דעת קונו, ועם כל זה אני אל אלהים אקרא מדת הדין כי אנוס אני מרוב הצרה ופטו' מתפל' ועם כל זה אני מתפלל ובכח זה אתפלל גם למדת הדין, אמנם וה' יושיעני רחום בדין כי וה' הוא ובית דינו כמשאז"ל ולא תימא שעתה נתחזקתי להתפלל דוקא אין זה כי בכל צרותי ערב ובקר וצהרים אני מתפלל ויען כי אני פטור מהכל ועושה לפנים מש"ה וישמע קולי.

והנה במצרים עדיין לא נצטוו בתורה ומצות ובכלל הוא שאין מצווים בתפלה. ועוד שהם שכורים בגלות והם פטורים מתפלה אפי' אחר שיהי' מצווים וז"ש ונצעק אל ה"א וישמע קולנו דייקא שאין אנו מצווים להתפלל וגם וירא את עניינו שאנו עניים ואת לחצנו בגלות מר וקשה וא"כ אנו פטורים שאנו אנוסים ושכורים ועם כל זה אנו צועקים הגם ששכור פטור מתפלה ולכן וישמע קולנו.

פסקה יג

וישמע ה' את קולנו כמ"ש וישמע אלהים את נאקתם וכו' וירא את עניינו זו פרישות דרך ארץ כמ"ש וירא אלהים את בנ"י וידע אלהים. אפשר לומר במה שכתבנו בסמוך דהיו עניים ושכורים מהגלות והם אנוסים ופטורים לכן וישמע אלהים את נאקתם אפי' מדת הדין שמע נאקתם, וז"ש וישמע ה' את קולנו כמו שנאמר וישמע אלהים את נאקתם וכו' וירא את עניינו זו פרישות דרך ארץ ועכ"ז היו גדורים בעריות וירא אלהים את בני ישראל כלם מיוחסים וידע אלהים לשון חיבה. וכמ"ש במדבר רבה פ"ג דבזכות שנתרחקו מזנות יצאו ממצרים, וראיתי בקצור ס' גבורות ה' שכתב בפסקא זו דבתיבת פקד שאמר משה רמז להם כל הרפתקי דעדו עלייהו דתיבת פקד הנעלם מאות פ"א הוא א' והנעלם מק' ו"פ והנעלם מאות ד' ל"ת רמז ת"ל שישבו במצרים פ"ו קושי השעבוד וא' שנה אחרונה שנצטרע מלך מצרים והיה שוחט התנוקות ע"כ דברי קצור גבורות ה'.

ולי ההדיוט אפשר לרמוז במ"ש הרב ש"ך ז"ל על התורה דאלהים הוא דין והוסיף ברחמיו אחד על מנין אלהים שהוא פ"ו ונעשה פ"ז והוא גימטריא אני ה' שהוא גי' פ"ז וז"ש וזה לך האות כי אנכי שלחתיך ר"ל אות יתר על אלהים והוא גימטרי' אני ה' עכ"ד ובהא ניחא דהנעלם של פקד הוא ת"ל כנגד שני הגלות, ונשאר פ"ז שהוא גימטרי' אני ה' ובזה יצאו כדברי הרב ש"ך ז"ל.

פסקה כג

ובאותות זה המטה וכו'. אפשר במ"ש הרב עיר וקדיש מהר"ש הלוי בן אלקבץ כי פרעה היה קין וכתיב וישם ה' לקין אות והוא ניהו אות יוד ובזה האות יוד היה מתגאה פרעה. ונהפך לעשר מכות ומשו"ה לא הוזכרו כי אם עשר מכות אף שהיו מ' או ן' עכ"ד וכתב הרב ש"ך כי קין באתבש מטה עם הכולל וכו' ע"ש ואפשר דלהכי נחקקו עשר מכות במטה כמשז"ל לרמוז קין ביוד שהיה מתגאה אדר' אות י' כמנין עשר מכות וקין הוא מטה ושם י' מכות כיוד שהיה מתגאה וסמך אלו עשר מכות למה שאמר ובאותות זה המטה שדרש ביד חזקה שתים וכו' אלו עשר מכות רומז על הארש טעם שפירט עשרה אף דהיו מ' או ן' למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה שעיקרן עשרה כנגד היוד שהיה מתגאה ודוק היטב.

עשר המכות

פסקה ה

אלו עשר מכות שהביא הקב"ה על המצריים במצרים. פירוש על המצריים לאפוקי ישראל דאמרו רז"ל דכמו רגע היו טועמים ישראל המכה ומסתלקת מהם והיינו דתנן עשרה נסים נעשו לאבותינו במצרים ועשרה על הים עשר מכות הביא הקב"ה על

המצריים ופי' רבינו עובדי' ז"ל נעשו לאבותינו במצרים שניצולו מהמכות, ולפי האמור א"ש דכבר טעמו טעמן ונימוקן וניצולו מהם וכבר הארכתי בזה בעניותי בקונט' חסדי אבות על משנה זו ע"ש, ומלבד הטעם הפשוט כי האלהים עשה שידעו כמה וכמה לוקים המצריים צער בנגע עוד אפשר לתת טעם לפי מ"ש הרב החסיד המופלא מהר"ם ן' מכיר ז"ל בסדר היום דעשר מכות הם כנגד עשרת הדברות וכמו שנביא דבריו בקצור בסמוך בס"ד, לכן ישראל שיצאו ממצרים לקבל התורה ועשר' הדברו' ידעו עונש העובר על עשרת הדברות והמקיימם ניצול מהמכות אשכולות מרורות האלו לכן כרגע טעמום וניצולו.

פסקה ז

דם. אפשר כי הם המצריים בוטחים במזל טלה וסברו כי הוא יכה לישראל בדם גימטריא טלה לכן לקו בראשונה בדם גימטריא טלה וכבר נכתב באורך בזרוע ימין בס"ד. והרב סדר היום כתב שמכה זו כנגד דיבור אנכי שהיאור אלוה של מצרים ולקה ונבאש סר"ח העודף כי כל אלהי העמים אלילים וכנגד זה ציוה לישראל דיבור אנכי ה' אלהיך עכ"ד וז"ש אשר הוצאתיך מארץ מצרים שעשיתי שפטים באלהיהם להודיעכם כי אין בהם ממש וה' הוא האלהים אין עוד, ואפשר דהפיכת היאור לדם רמז להם כי היו כפויי טובה עם יוסף הצדיק שהרבה להטיב עם כלם ולהחיותם והם גזרו על ישראל והרגו מהם בבנין מהם בשחיטת התנוקות כמשז"ל מלבד האכזריות הגדול בשעבוד לכן המים שהם חיות האדם נהפכו לדם מדה כנגד מדה וזה רמז הפ' ויהי הדם בכל ארץ מצרים הדם אותיות מדה כי המכות היו מדה כנגד מדה, ואפשר דרמז זה ביאור כי הוא רמז ליוסף הצדיק כמ"ש בזוה"ק ח"א דף קצ"ג ע"ב והנה עומד על היאור חלמא דיוסף הוה בגין דכל נהר דיוסף הצדיק איהו וכו' דכתיב וכו' כנהר שלום, ולזה הפך מי היאור לדם כשם שהם שכחו מעשה יוסף וגמלו לו רעה, ובהגהת הזהר הנדפס מחדש כתוב משם הרמ"ז ז"ל דמילוי נהר גי' שלום וכו' ושם כתוב הגהתי ומ"ש שם בשם הרב ש"ך דחילוף ה' בח' וכו' נמשכתי אחר מ"ש הרב שבח פסח נר"ו אבל בש"ך אין כתוב כן כמ"ש בכסא דוד דרוש י"א דף מ"ז ע"א ע"ש ודוק.

פסקה ח

צפרדע. גי' מדת שם רמז כי כל מכה ומכה מדה כנגד מדה כמו שביארו רז"ל במדרשים וכמו שכתבנו בסמוך והרב סדר היום כתב כי מן המים הפשוטים עשה מהם מורכב להשחית אותם ואשר קוו מן היאור אשר בטחו עליו לעשות ענבים ויעש באושי' והעלה להם משחיתים להשחיתם וכנגד זה ציוה לישראל לא יהי' לך אלהים אחרים לא תשתחוה להם שאין בהם תועלת לא ירעו מצד עצמן וגם הטב אין אותם עכ"ד ויומתק

לדבריו ז"ל כי בצפרדעים כתו' למען תדע כי אין כה' אלהינו וצריך למסור עצמו על קדושת השם ק"ו מצפרדעים כמו שעשו ק"ו חנניה מישאל ועזריה.

פסקה ט

כנים. אפשר כי כנים גימטריא ק"ך רמז לק"ך צירופי אלהים וכן אמרו אצבע אלהים היא והרב סדר היום כתב כי היא בריה פחותה מכעדשה להראות כח שמו הגדול וכנגד זה ציוה לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא שצריך לנהוג כבוד גדול ועצום בשמו הגדול מכל צד שיהיה עד כאן דבריו, כי אפי' בברי' פחותה הרעיש הארץ וחרטומיה ודעת' יסכל ואיך ח"ו ישבע לשקר בשמו וסי' לדבר כי כנים קרי ביה כנים ע"ד כנים אנחנו אמיתיי' שלא לישבע לשקר.

פסקה י

ערוב. אפשר שנתחייבו שריפה כי החיות ארס"ם לשמה, וכן ערוב אותיות בוער. והרב סדר היום כתב מדה כנגד מדה שהם מערבין קדש בחול טוב ורע טמא וטהור כך הביא אליהם ערבוביא של מיני משחיתים להשחיתם, וישראל קדושים מבדילין בין קדש לחול ובין טמא לטהור ציוה עליהם זכור את יום השבת לקדשו להבדיל בין קדש לחול עכ"ד ותקן שלמה הע"ה ערובין לעשות מחול קדש והמצריים היו מערבין קודש בחול ומחללי' הקדש לעשותו חול.

פסקה יא

דבר. כתב הרב סדר היום שהיא מיתה חטופ' ומשתלח' בעולם לאבד הרשעים ולקצר ימיהם ונכרתים והרשעים מתיסרים בה הרבה וכנגדה ציוה לישראל כבד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימיך עכ"ד וכונתו מבוארת דהיה דבר במקנה הצאן וכו' או להעיר כי כמו רגע יכול להכריתך וכמש"ה כי עתה שלחתי את ידי ואך אותך ואת עמך בדבר, וכבוד אב ואם סגולה לאריכות ימים וינצל מן הדבר.

פסקה יב

שחין. אפשר אותיו' נחש כי פרעה נח"ש ינח"ש כמ"ש הרב ש"ך וכן כתיב פרעה חפרע גימטרי' נח"ש כמ"ש באורך במקומו וכתב הרב סדר היום כי המוכה בזה נחבא אל הבית ואינו יכול לעמוד לפני בני אדם כדכתיב ולא יכלו החרטומים לעמוד והיא כנגד לא תרצח שהרוצח אינו נראה לבני אדם וחייב גלות.

פסקה יג

ברד. כתב הרב סדר היום כי היא שני הפכים בנושא אחד אש ומים כמ"ש אש מתלקחת בתוך הברד והקב"ה עשה שלום ביניהם להנקם מהרשעים וכנגדה לא תנאף וניאוף באשת איש או ב' מינים מזדווגים זה לזה ומדה כנגד מדה לשלוח ב' מינים ליסר אותם

עד כאן דבריו ז"ל ואפשר לרמוז דיוסף בכור שורו ומצרים חמורים ועל כן גבר הקטרוג ונמסרו ישראל לחמורים כמ"ש בזהר והאריך בזה הרב פני שלמה סוף דף י"ג ולזה שלח שני מינים ב' הפכים ועשו שור להנקם מהם שהם חמורים ונתחברו לשור להרע ודוק כי קצרתי.

פסקה יד

ארבה. גימטריא זרא שהי' למצרים לזרא גם גימטריא זר עם הכולל כלומר ילקו זרים על עונם וחטאתם כי כבדה מאד והרב סדר היום כתב כי הארב' גוזלות וחומסות כנגד זה ציוה הוא יתברך לעמו צאן מרעיתו לא תגנוב ועונש עבירה זו למדוד לעושה רשעה מדה כנגד מדה עד כאן דבריו ז"ל. ואתי שפיר לפ"ז מה שארז"ל שהיו כוש ומצרים גוזלים זה את זה מתחום שלהם ואזלי אתיגר"י ועל ידי הארבה נתברר תחום כל אחד ואחד ועשו שלום כי על ידי מכת הארבה נתברר תחום מצרים.

פסקה טו

חשך. אפשר שהוא אותיות שכח אשר לא ידעו את יוסף כמה טובות עשה להם וגמלוהו רעה כי צוררים הם לזרעו וזרע ישראל גם שכחו כי כבר נתכפר גזרת העבדות באשר לעבד נמכר יוסף ועל זה נאמר וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי כמו שהארכנו בזה וסבבהו בכחש אותיות חשך ולכן רשעים בחשך ידמו, וכתב הרב סדר היום כי הלכו חשכים ואין רואה ואין יודע וכנגדה ציוה לא תענה ברעך עד שקר שראה וידע אמיתות הענין ומעיד שקר עכ"ד.

פסקה טז

בכורות. אפשר בהקדים מה שאמר הכתוב כה אמר ה' בני בכורי ישראל ופירש רש"י כאן חתם על הבכורה וכתבו משם ספר לב אריה שפירש במ"ש במדרש אין בית אשר אין שם מת עשרה רווקים שבאו על מצרית אחת כלם בכורות א"כ מוכח שהקב"ה מבחין בין טפה של בכור ובין טפה שאינה של בכור ומוכח דאזלי' בתר יצירה ולא בתר פטר רחם ומשו"ה לקו כלם שהיו כלם בכורות, ולפ"ז גם יעקב בכור דאזלינן בתר יצירה ולכן כאן חתם על הבכורה זהו תורף דבריו ז"ל, ומעתה נתגלו לנו כמה טעמים למכת בכורות, אחד להודיעם כי הוא יתברך בוחן לב חוקר כליות וידע כל מחשבתם להרע לישראל דוקא ולא לקיים גזרתו יתברך ולכן ילקו במכות נמרצות, שנית כי הם הבן הבכור נחמד ויקיר וכפ"ז יעלה לחשבון קושי השעבוד ונגרע משני עבדותם וכבר נשלמו הת' שנה וכמו שכתבנו כמה זמני, ג' דדין הוא שגם הברכות יצחק אע"ה על ראש ישראל יחולו כי הוא הבכור, ובכור אותיות ברוך, וכתב הרב סדר היום שלקח מחמד עיניהם וכנגד

זה ציוה לא תחמוד וגם שהחמדה היא בלב ואין בה הוכחה, והיא גלויה אצלו יתברך המבחין בין טפה של בכור והוא ציוה לא תחמוד ועוד האריך ע"ש באורך.

פסקה יז

רבי יהודה היה נותן בהם סימנים דצך עדש באחב. אפשר כי דצ"ך עד"ש באח"ב גימטריא את"ק, רמז לאותיות התורה שהם גימטריא אלף ת"ק כמו שכתב רבינו אפרים ז"ל והבאתיו בספרי הקטן פני דוד פרשת חקת ע"ש באורך, ויכון מאד לפי מה שכתבנו מיסוד תורת משה מהר"ם ן' מכיר ז"ל הרב סדר היום שהעשר מכות הם כנגד עשרת הדברות, לכן בא ר' יהודה ואשכח סימא סימנא מילתא כי הם כמספר אותיות התורה שעתידין ישראל לקבל וכלל המכות כמו הפרט שהם כל מכה נגד דיבור אחד מעשרת הדברות והן בכלל מה שבפרט כנגד אותיות התורה כי בזכותה היתה יצ"מ כמש"ה וזה לך האות וכו' בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה. ואפשר עוד לרמוז כי דצ"ך עד"ש באח"ב גי' ראש שבאו מכות מפני שפרע' היה הרע של קין והיה מתגאה שהוא ראש כי הוא הבכור ולכך לקה עשר מכות כמש"ל וזה רמז ר' יהודה.

פסקה יח

כמה לקו באצבע עשר מכות. שם רמז אשר כתבנו כי אצבע גימטריא קין עם ג' אותיות ולהיותו מתגאה באות יוד שנתן לו הקב"ה נהפך עליו ללקות עשר מכות, ולכן אף דלדעת ר' אליעזר ור' עקיבא לקו במצרים מ' או ו' לא פירט אלא עשר מכות כמנין יו"ד שהיה מתגאה בה כמ"ש הרב מהר"ש הלוי ן' אלקבץ זלה"ה, ואפשר לתת טעם לר"א ור' עקיבא דחד סבר דכל מכה היתה ד' מכות וחד סבר ה' מכות דעשר מכות הם כנגד עשרה נשיכות שנשכו קין להבל ור' אליעזר סבר שכל מכה ד' מכות על שהרגו ולקח צאנו וב' תאומות נשיו ועל ד' ל"ו ישיבנו ד' מכות כלולות בא' על הריגתו וצאנו וב' נשיו הם ד' פשעים, ור' עקיבא סבר הני ד' ודם זרעיותיו הם ה' ולכן בכל מכה ה' מכות, ולהיות שעיקר קנאת קין על התאומה יתירה לכך לקו במצרים ערות הארץ, א"נ אפשר דר"א סבר דכל מכה ד' מכות על שגזל תאומה יתרה של הבל כמו שדן דוד הע"ה ואת הכבשה ישלם ארבעתים ור"ע סבר דהוא על דרך דוד הע"ה שדן ד' לבר מגופי' שאמר חי ה' כי בן מות וכן איפרעו מגופיה וכמ"ש הרב עיון יעקב פ"ב דיומא, ומ"ש שם מהרש"א בח"א דישלם ה' קאי על דין דהע"ה על נדון זה ודוק כי קצרתי.

דיינו

פסקה א

כמה מעלות טובות למקום עלינו. מעלות אותיות עלמות שם רמז כי יתר על אלו עלמו"ת אין מספר תעלומות סתרי מעשיו וחסדיו עמנו לאין קץ.

פסקה ד

אלו עשה באלהיהם ולא הרג בכוריהם דיינו. אפשר דהכונה דכיון דהוא יתב' עשה שפטים באלהיהם כדכתיב ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים כבר ניכר אלהותו ית' ונשגב ה' לבדו. ולא היה צריך להרוג בכוריהם שהם תחת ממשלת מזל טלה כמשז"ל דכבר נגלה טל"ה תניא ללעג וקלס ולשמצה ובמה שעשה באלהיהם דיינו. אך הוא ית' רצה להגדיל ישראל ולהורות מה שאמר בני בכורי ישראל וחתם על הבכורה דאזלינן בתר היצירה כמ"ש הרב לב אריה כדבר האמור בסמוך.

פסקה ה

אלו הרג בכוריהם ולא נתן לנו את ממונם דיינו. פירש הרב שבלי הלקט שהעמידנו במקומם לנחלה, וכתבנו בעניותנו בקונטריס שמחת הרגל דקי"ל הרוגי מלכות נכסיהם למלך ומלבד כי הוא אדון הכל אף לפי דין מלכי האדמה כך היא המדה דהרוגי מלכות נכסיהם למלך ולכן החזיקו בממון מצרים ששאלו מן הדין בעבור ממון הבכורות ע"ש באורך.

ובזה אפשר לפרש פ' ויך כל בכור בארצם ראשית לכל אונם ויוציאם בכסף וזהב ואין בשבטיו כושל כי הנה למראה עינים מצאה החקירה על אשר שאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב ולא החזירום. אמנם התשובה אחת היא מכמה תשובות שיש שאלו נחלה לישראל במקום הבכורות ורבו חלליהם כי עשרה באו על מצרית ועשר בניה בכורות וכלם נהרגו והם הרוגי מלכות ונכסיהם למלך ונתנם לישראל וז"ש ויך כל בכור בארצם ראשית לכל אונם כל בכור לאביו, ולכן ויוציאם בכסף וזהב שנתן לנו את ממונם של בכורות ואין בשבטיו כושל לערער עליהם שלקחו שלא כדין ממון מצרים כי הם נכסי הבכורות שהרוגי מלכות נכסיהם למלך.

(**ב**) **ואפשר** דבר פשוט במ"ש המפרשים דביזת מצרים היתה להורות שהיו ישראל גדורים בעריות והוא על דרך הנה נתתי אלף כסף לאחיך, וז"ש ויך כל בכור בארצם ראשית לכל אונם כי כלם בני זנונים והוא מבחין בין טיפה של בכור, וכל קבל דנא ידע כי קדש ישראל מיוחסים ושם יה מעיד עליהם לכן ויוציאם בכסף וזהב להראות שאין בשבטיו כושל וכלה זרע אמת צדקו יחדיו הנחמדי' והיינו על דרך הנה נתתי אלף כסף לאחיך.

(**ג**) **ועוד** אפשר לומר במ"ש הרב קרבן מנחה דבתחיל' אמר וישאילום וכלם יש להם לתא דע"ז וכשבאו לידם הי' בתורת שאלה והיו של העכו"ם וכפאום לבטלם בשעת יציאתם ע"ש, וז"ש ויוציאם בכסף וזהב בשעת יציאה הי' שלהם כי מקודם בא בתורת שאלה עד

שכפאום לבטלה ואח"כ נטלום לעצמם ביציאתם וז"ש ואין בשבטיו כושל שהי' בו לתא דע"ז כי דוקא ביציאתם נטלום לעצמם כאמור.

(ד) **ויתכן** במ"ש הרב ש"ך על התורה פ' בראשית דפרעה היה קין ומשה הבל והי' רוצה להורגו גם עתה ולכן לקה עשר מכות נגד עשר נשיכות שנשכו להמיתו וכתיב ונמצא ישלם שבעתים את כל הון ביתו יתן ולכן וינצלו את מצרים ע"ש באורך, וז"ש ויך כל בכור בארצם כנגד מה שהי' מתגאה פרעה שהי' קין בכור וכמ"ש הרב ש"ך שם והוא אומרו ויך כל בכור בארצם ראשית לכל אונם כנגד פרעה וצריך לשלם הגיזות והולדות וכל הון ביתו, ועתה תנוח דעתך ויוציאם בכסף וזהב וינצלו את מצרים ואין בשבטיו כושל לערער על מה שלקחו דממה שהרג הבכורות וזה תחילת דיבר ה' והי' בעון פרעה שהרג קין ולקח צאנו והתאומות מזה תבין ואין בשבטיו כושל דמן הדין לקחו שכל זה חייב למשה רבינו ע"ה כדכתיב את כל הון ביתו יתן וזו הפלגת קדושת משה רבינו ע"ה דכל הביז' היא שלו ולא לקח כלל כמו שכתבנו בעניותנו בדרושים בו עליון.

(ה) **או** יאמר דרך השני בס ן? אחר כי הנה יש הוכחה דישראל כשרים וק"ו אם בגופן שלטו בנשותיהם לא כ"ש הוא ק"ו פריכא כי בגמרא אמרו דהבא על הערוה מוליד ממזר דעולם כמנהגו נוהג וא"כ דוקא למה שהוא מנהג העולם אפשר לומר דהולד בא מאיסור, אמנם במצרים דהולידו ששה בכרס אחד והיו פרים ורבים שלא כדרך טבע וגדלי באישו"ר על ידי מלאכים ונעשו להם כל הנסים האלו המופלאים ודאי הם זרעא מעליא בני עליה עלו שבטים שבטי יה דלא עביד ניסא לשקרי וכמו שכתבנו בעניותנו בקונטרס שמחת הרגל דף ח"ן ע"א, וכיון שיש הוכחה כי הם זרע קודש לכן באה ביזת מצרים להעיד על כשרותם על דרך הנה נתתי אלף כסף לאחיך כמ"ש רבני אשכנז ז"ל.

ובזה מבואר מאי דאמרו בסוטה ותבואי בעדי עדיים אל תקרי בעדי עדיים אלא בעדרי עדרים וכבר כתבנו במקומו' שונים דלמדנו מהגאון מהר"ר נפתלי ליתובי דעתא במה שאמרו רז"ל אל תקרי דכונתם לא אפשר לקרות הכתוב אלא כשתאמר בעל פה כך אז תבין קרא כדכתיב וכמו שפירש הרב ז"ל אל המקום אשר עמד שם ובי"אר עליה הכהן. ונבא למאי דקמן ותחילה אומר אני בעניותי במה שאמרו דורשי רשומות כי בעדי עדים גימטריא רד"ו וכבר ידוע מרז"ל וגם המפרשים דעל ידי ריבוי ישראל מאד עלו רד"ו שנה לת"ל שנה, וז"ש אל תקרי בעדי עדיים שזכו לרכוש גדול כמשמעות בעדי עדיים ברד"ו שנה כמספר בעדי עדים דהדבר הקשה דלא ישבו שני הגלות ואיך יצאו ברכוש גדול. אבל כשתתן דעתך לומר בעדרי עדרים שנתרבו מאד אז תבין שזכו בעדי עדים ברד"ו שנה.

ולפי דרכנו דביזת מצרים ע"ד אלף כסף לאחיך להודיע שהיו גדורים בעריות וזהו בעדי עדיים וקשה דיש לנו ק"ו אם בגופן שלטו בנשיהם לא כ"ש? והסותר לזה שנתרבו מאד וגם היו יולדות בשדה ונבלעים בקרקע ואח"כ באים לביתם ומכירים לאמותם יאמרו ומי אביהם וזה מופת חותך שהם זרע כשר ומיוחס ושפיר היתה ביזת מצרים ע"ד אלף כסף לאחיך וז"ש אל תקרי בעדי עדיים לראית יחוסם וכשרותם עד אשר תקרא בעדרי עדרים שנתרבו מאד והם גדולי קרקע ע"י המלאכים כי מנסים אלו מוכח כשרותם וא"ש בעדי עדיים.

וזהו שאמר הכתוב ויפר את עמו מאד ויעצימהו מצריו הפך לבם לשנוא עמו וכו' ויוציאם בכסף וזהב וכו' דבמערכה אל הדרוש אמר ויפר את עמו מאד שהיו יולדות ששה בכרס אחד, ויעצימהו מסיבת צריו שהיו אומרים אם בגופן שלטו ק"ו לנשותיהם ולכן ויפר את עמו מאד שריבוים שלא כדרך טבע ולא עביד קב"ה ניסא לשקרי אלא הם כשרים ומיוחסים ולכן לקו כל המכות, וזה טעם ויוציאם בכסף וזהב להורות צדקתם ע"ד הנה נתתי אלף כסף, ואין בשבטיו כושל ולא יש שום פסולת דהא ריבויי' הי' מאד ונסים גדולים נעשו להם וזה להיות כי כלה זרע אמת וכמ"ש ויפר את עמו צאן מרעיתו מאד ולא עביד ניסא לשקרי.

פסקה יג

אלו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה דיינו. כמה דיות משתפכות ששם עלו שבטי"ם מושכי בשב"ט תחכמוני בסב"ר אשר הם סוברי"ם איך מועלת קרבת אלהים נגד ההר במקום תורה, והן עתה בעניותנו נימא בה מילתא בדרך אפשר כי הנה אמרו ?ז"ל דעל ידי קריבת הר סיני פסקה זוהמתינו ונתקן חטא אדה"ר, וידוע דכשנברא אדה"ר נשפע עליו רוח חכמה ובינה שהי' יודע יותר ממלאכי השרת. גם כבר אמרו על אברהם אה"ע שהיו שתי כליותיו נובעות חכמה כמו שני רבנין. וז"ש אלו קרבנו לפני הר סיני שפסק' זוהמתינו ונתקן חטא אדה"ר היינו מוכנים להיות נשפעים שפע עליון וקדוש מעין דוגמת אברהם אה"ע שהיו שתי כליות נובעות חכמה, וכל התורה והמצות לברר ניצוצי הקדושה שנפלו בחטא אדה"ר ומרפ"ח ניצוצין, וכשפסקה הזוהמא כבר נתקן חטא אדה"ר והרפ"ח היינו מבררין בנקל כי אין דבר חוצץ ובפרט באמצעות משה רבינו ע"ה ולא הי' צורך בנתינת התורה כי מעצמינו היינו נשפעים והיינו יודעי' התורה ומבררין רפ"ח ניצוצות ודוק היטב.

פסח מצה ומרור

פסקה א

רבן גמליאל הי' אומר כל מי שלא אמר ג' דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו ואלו הן פסח מצה ומרור. אפשר לומר כי הנה כל דבר פסח הוא להודות לה' על אשר גמלנו להוציאנו קודם הזמן דח"ו כבר היינו נכנסים בנ' ש"ט. והנה שני עיקרים היו לצאת קודם הזמן אחת שהשכינה כ"י היתה עמנו, והב' קושי השיעבוד, ולזה דילג על הקץ ונחשב כאלו ישבנו ת' שנה, וזה רמז פסח לשון דילוג מה שדילג הקב"ה על הק"ץ היינו מסיבת מצה שרומז לשכינה כמש"כ בזוהר הקדוש. ומרור קושי השיעבוד, ולכן נצטוינו בק"פ על מצות ומרורים יאכלוהו ודוק.

חצי הלל

פסקה ג

הללו יה הללו עבדי ה' וכו'. אפשר לרמוז במה שאמרו בתנחומא פ' עקב לא מרובכם מכל העמים חשק ה' בכם וכו' לא ממה שאתם מרובים מכל האומות ולא ממה שאתם עושים מצות יותר מהם שהאומות עושים מצות שלא נצטוו יותר מכם והם מגדילים שמי יותר מכם שנאמר כי ממזרח שמש ועד מבואו גדול שמי בגוים וכו' כי אתם המעט אלא בזכות שאתם ממעטין עצמכם לפני לפיכך אני אוהב אתכם עכ"ל למדנו דאין חשוב לפניו ית' אלא הענוה ולפיכך חשק בישראל דוקא ולא משום שמירת המצות ולא משום שמגדילים שמו ית' כי גם הגוים עושין זה אלא מפני הענוה אוהב את ישראל, וזה רמז הללו עבדי ה' בגמטרי' הענוים עם שני כוללים א' יתר כנגד השכינה שזוכה להיות מרכבה העניו וזה רמז כי הם עבדי ה' ואז הללו את שם ה' שם רומז לשכינה שהם מרכבה אליה בהיותם ענוים יהי שם ה' מבורך וכו' והעיקר הוא הענוה ולא חשק מפני שמגדילים שמו שגם האומות מגדילים שמו יותר כי ממזרח שמש עד מבואו וכו' אלא שבחר בישראל מפני שהם ענוים, ובמקום שאתה מוצא גדולתו אתה מוצא ענותנותו המשפילי לראות וכו' מענותנותו כמו שפירשו המפרשים, וכיון שהענוים חביבים לפניו לזה מקים מעפר דל מאשפות ירים אביון, וזה טעם שזכתה לאה לינשא ליעקב אף דמושיבי עקרת רחל עם כל זה אם הבנים שמחה לאה והטעם שבהיותה ענותנית ויריאה שמא תנשא לעשו היתה בוכה תמיד כמ"ש ועיני לאה רכות מרוב בכיתה, וכל זה מחמת ענותנותה שלא היתה סומכת על זכותה ולכך זכתה להיות אם הבנים שמחה הללויה שברוב גדולתו אל ארץ הביט מי שהוא עניו הוא חלקו ודוק היטב.

פסקה ד

בצאת ישראל ממצרים וכו'. אפשר במ"ש במדבר רבה פ"ג שבזכות שגדרו עצמן מן העריות לכך נגאלו וכן אמרו בזוהר הקדוש בני ישראל עאלו בני ישראל נפקו וז"ש בצאת ישראל כי כל יוצאי ממצרים היו ישראל והנשים הם בית יעקב שלא היה ח"ו תערובת ביניהם וזה חידוש גדול כי יצאו מעם לועז שהיו לועזים עליהם אם בגופם שלטו בנשיהם לא כ"ש והבל יפצה פיהם דבין זכרים בין נקבות ישראל ובית יעקב סלת נקיה, וכי תימא זכור נא מעשה יהודה בתמר ראש הממשלה לז"א היתה לשעבר יהודה לקדשו כי קדוש הוא וכל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה כי יהודה ותמר לשם שמים נתכונו ומאת ה' היתה זאת, תדע ישראל ממשלותיו דזכה יהודה למלכות ובמדרש תדשא אמרו כי שבט שמעון מפני הזנות לא זכה להעמיד משבטו אפי' שופט וכל קבל דנא המלכות ליהודה ובא מזרע תמר מפרץ קאתי וזה מוכיח דהיתה לשעבר יהודה לקדשו ולש"ש נתכוין והן הן מפלאות תמים דעים, הים ראה וינוס ארונו של יוסף ראה בעבור שכבש יצרו וזכה למלכות נקרע הים ואלו ח"ו היה זנות בישראל אדרבא ארונו של יוסף שנשמר מזנות יהיה לקצף על ישראל אלא ודאי דישראל היו גדורים בעריות, אלא שיוסף היה בנסיון גדול ומסר עצמו על קדוש השם ומשו"ה הים ראה וינוס.

מלפני אדון חולי ארץ וכו'. פירש מורינו הרב הגדול שארנו מהר"י זאבי ז"ל חולי ארץ שהים נקרש ונעשה ארץ להצמיח אילנות כמשז"ל, והביאו הרב מהר"י אבראבאניל וז"ש חולי ארץ שעשאני ארץ ואח"כ הפכני ועשאני צור אגם מים וזהו ההפכי.

ברך

שפוך חמתך

פסקה ב

שפך חמתך אל הגוים וכו'. אפשר במה שכתבנו בכמה מקומו' שהר' מהר"ר אברהם ז"ל אבדק"ק בריסק דליטא חלם וזה תורף דבריו כי קדוש קדוש קדוש הראשון רומז על בית ראשון דקליפת ארבע מאות דעשו יתפרדו ונכנס דו בין ק"ש גי' ת' ודו הרומז לזווג עליון הפרידן לת' דסט"א וכן קדוש שני בבית שני, ובגאולה אחרונה קדוש שלישי ואז מלא כל הארץ כבודו זה ת"ד וזה ידבר על הגאולה לעתיד וזהו הרמז שפ"ך גימטרי' ת' דישליך חמתו עליהן על השרים למעלה וזהו אל הגוים עלמא דפרוד"ו ובית עשו לק"ש ועל ממלכות למטה אשר בשמך לא קראו.

או ירמוז שפך חמתך אל הגוים ר"ת וס"ת גימטריא משיח בן דוד והי' על מצח המשיח

תכ"ד והוא גימטריא משיח בן דוד ומתבטל' קליפ' ריב כמ"ש הרב הקדוש מהר"ש מאסטרפולי הי"ד זצ"ל באורך ובזמן המשיח שפוך חמתך אל הגוים וכו'.

הלל

מסיימים את ההלל

פסקה ב

לא לנו ה' לא לנו. אפשר לרמוז ונבין הכפל כי רשעים מהפכים מדת רחמים למדה"ד כמ"ש רבי' האר"י זצ"ל ע"פ זכור ה' מה שם מ"ה רחמים היה לנו גימט' אלהים עכ"ד, וז"ש לא לנו ה' מסדר צלותא שמדת רחמים לא תתהפך למדת הדין וז"ש לא לנו ה' כלומר ה' מדת רחמים לא יהיה לנו גימטרי' אלהים, ולא זו אלא גם מדה"ד לא לנו לא יהיה מדה"ד כי לנו גימט' אלהים, כי לשמך תן כבוד אפ' לשמך מ' ת"ן גימטרי' אהי' בג' מילויים קס"א קמ"ג קנ"א בהסיר ד' אותיות שרשיות והכולל גי' תן כבוד גי' לב בסוד מוחין דאוא"י על חסדך המשכת החסדי' ועל אמיתך ת"ת וא"ש ההי"ב.

פסקה ג

חנון ה' וצדיק ואלהינו מרחם שומר פתאים ה' דלותי ולי יהושיע. אפשר במ"ש המפרשים ז"ל דאמרו רז"ל כל האומר הקב"ה ותרן יוותרו בני מעוהי אלא מאריך אפיה וגכי דילי'. נמצא דהוא מרחם אבל לא לוותר אלא מאריך אפיה וזהו שמרחם להאריך זמן אולי ישוב או עתיד לעשות מצוה או דנפיק מיניה זרעא מעליא גם בגמרא אמרו פ' הערל דלא מהלינן ביומא דשותא וכו' והאידנא דשו בי' רבים ושומר פתאים ה', גם בא"ה סי' ט' הדין הוא דאשה שמתו לה שני אנשים לא תנשא לשלישי וכתב הרב תרומת הדשן סי' רי"א דדשו בי' רבים ושומר פתאים ה'. וז"ש חנון ה' כי חונן ומרחם אבל לא תימא דמוותר רק צדיק דינו אלא דמאריך אולי ישוב או דנפיק זרעא מעליא וגם במדה"ד רחום בדין וז"ש ואלהינו מרחם, ועוד שומר פתאים ה' הגם כי דלותי מן התורה כגון שע"פ התורה לא מהלינן ביומא דשותא וגם למ"ד קטלנית לא תנשא ונמצא כי דלותי לפום דינא וכיוצא בזה עכ"ז שומר פתאים ה' מדת רחמים ולי יהושיע.

א"נ במ"ש הרא"ש פ"ק דראש השנה אני ה' קודם שיחטא שגלוי לפניו שיחטא וכתבנו בעניותנו בפ"ע שאינו מסתכל במה שעתיד לחטוא אלא באשר הוא שם ולטובה מסתכל וז"ש חנון ה' וצדיק קודם שיחטא דאינו מסתכל רק באשר הוא שם ואלהינו מרחם אחר שיחטא שרואה המצות שעתיד לעשות.

ואפשר לפרש דלותי ולי יהושיע במה שהאריך הרב פרשת דרכי' דרוש י"ב ותורף דבריו

הנצרך לענייננו בקיצור נמרץ דאמרו רז"ל כי בברחו מפני אבשלום הי' מתכפר בשעירה כהדיוט וכשחזר למלכות הו"ל כמלך מחדש וגדולה מכפרת ונתכפר חטאו ע"ש באורך וברחב נפלאות מתורתו, וז"ש שומר פתאים ה' כמוני ששאלתי שתנסה אותי והוה מאי דהוה ואחרי כן דלותי כשברחתי מפני אבשלום לתת השעיר"ה לפני המזבח כהדיוט ועי"ז ולי יהושיע דכשחזרתי למלכותי גדולה מכפרת ונתכפר לי חטאי שובי נפשי למנוחיכי למלכות כי ה' גמל עליכי שיבא בלבול זה מאבשלום לטובה כי כשאחזור גדולה מכפרת.

ופירש בס' ארץ החיים דלותי ולי יהושיע במה שעשיתי עצמי כעני ודל אני נחשב כעני ובזה יש לי תירוץ להורות תשובת יחיד ואמר כי במדת הענוה הקב"ה מוחל כל העונות ובזה שובי נפשי למנוחיכי כי חלצת נפשי ממות לפעמים נגזר מיתה על החוטא ובמדת הענוה נתבטל ואם נגזר שימותו בניו את עיני מדמעה על מיתת בנים ואם גלות את רגלי מדחי עכ"ד.

ולפי דרכו אפשר במה שפירשנו בעניותנו ויקרא משה להושע בן נון יהושע ותרגם יונתן וכד חמא משה ענותנותי' וכו' וראשונים שאלו מה ענין ענוה לכאן ופירשנו לפי קצורנו במ"ש רבינו האר"י ז"ל דהגאה פוגם בשם י"ה א"כ דין הוא שהעניו נשפע משם י"ה גם על ידי הענוה נמחלים כל עונותיו לזה מצא מקום משה רבינו ע"ה להתפלל על יהושע בשם י"ה יה יושיעך מעצת מרגלים וא"ש מ"ש בתרגום וכד חזא משה ענותנותיה דיהושע דבענוה נשפע משם יה ואם נמחלים עונותיו דין הוא שלא יחטא ויקרא משה להושע יהושע ונתן שם יה בראש שמו להושיעו, ובזה אפש' לפי מש"ל משם התנחומ' פ' כי יעקב בחר לו יה שם רמז דמה שרצה הקב"ה בישראל הוא על הענוה לבד וזהו כי יעקב בחר לו יה דשם זה נשפע על העניו ועל זה דוקא ישראל לסגולתו וכמ"ש בתנחומא כי לזה בחר ה' בישראל שהם ענוים, עוד נקדים מ"ש הרב זרע ברך ח"ג דמי שהוא עניו אינו בא לגלגול, והטעם נראה פשוט דכיון דהעניו נמחלים לו כל עונותיו א"צ גלגול לתקן חטאתיו כי בעודו בחיים נתכפרו לו, ובעבור הענוה אפשר שיזכה לקיים מ"ע החסרים לו וז"ש דלותי דשואי אנפשאי כעני, ולי יהושיע י"ה בראש דשם י"ה מגן בעדי בעבור הענו', ומטעם זה שובי נפשי למנוחייכי בג"ע שלא תצטרכי לבא בגלגול כי ה' גמל עלייכי בשכר הענוה, והטעם שהעניו לא יבא בגלגול כי חלצת נפשי מכל הגזרות כמו שפירש הרב הנזכר דע"י הענוה נמחלים העונות ולזה לא יש גלגול, אתהלך לפני ה' בארצות החיים בג"ע, ואמר אתהלך יובן במ"ש המפרשי' דהמלאכים נקראים עומדים, ואם הצדיקי' מזכים הרבים או מניחים תלמידים ובנים טובים כל מצוה שעושים החיים

מסיבתו יש להם חלק וגם בג"ע מרויחים ונקראים הולכים, וכזה פירש הגאון מהר"ר יחזקאל ז"ל מש"ה ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה כמ"ש במקום אחר, ודהע"ה זיכה הרבים ותקן ס' תהלים והניח בנים ותלמידים טובים לז"א אתהל"ך לפני ה' כי כל מצוה ולימוד שעושים בני ותלמידי יש לי חלק.

פסקה 1

דחה דחיתני לנפול וה' עזרני עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה. אפשר דכלפי דומה ידבר אשר קטרג על דהע"ה והקב"ה הצילו דנתן גט ולא שמש בה אוריה לעלמין כמ"ש בהקדמת הזוהר הקדוש. וגברו רחמיו אשר הי' הנסיון בבת זוגו בת שבע דמזה נמשך דאוריה לא שימש בה דאם הי' הנסיון באשת איש גמורה ואינה שלו הי' צרה גדולה וזה אפשר כונת הפ' לולי ה' עזרתה לי כמעט שכנה דומה נפשי וחוץ מהפשט רצה לרמוז שהי' הנסיון בבת שבע בת זוגו וז"ש עזרתה לי מלשון אעשה לו עזר כלומר לולי ה' עשה דבת שבע היא אשתי בת זוגי וזהו עזרתה לי דמזה נמשך שהיא ערוכה בכל ושמורה לי ולא שמש וכו' כמעט וכו', וז"ש דחה דחיתני ונקדים מ"ש הרב פני יהושע בהקדמה על לשון הזוהר, והעיר דענין הגט בפהרסי' ובודאי דדומה ידע ואיך דיבר שקר לפני ה' דדוד קלקל ברית בערוה ותו להבין מה שאמר אי הכי הו"ל לאורוכי תלת ירחי מאי אי הכי. ופי' הרב ז"ל במ"ש רש"י דלא הגיעה לעונת הפעוטות אינה מתגרשת אפי' ע"י אביה בגיטין דף ס"ד וק' מבת שבע קטנה ואיך נתגרשה. ותירץ דכיון דהיו מולידים בני ו' שנים גם שני הגדלות פחותים וכו' והוי גט. אך דומה סבר דאין לחלק ואינו גט ומשום הכי אמר דוד דקלקל וכו' אבל על ההבחנה לא קטרג דקטנה אינה מתעברת ולא יש איסור הבחנה בקטנה אך אינו גט, וכשהשיב ה' דכבר נתגרשה א"כ צריך לחלק בשנות הגדלות דמשתנים א"כ ק' הבחנה וז"ש אי הכי הו"ל לאורוכי דבלא זה הייתי אומר שקטנה היא וליכא הבחנה דאינה מתעברת זהו תורף דבריו ז"ל, וז"ש דחה דחיתני שתי דחיות א' בטענת שאינו גט שהיא קטנה וכי אמר ה' שהגט גט דכיון דנתנו לה גט חכם או חכמים הלכה כמותם דהתורה נמסרה לחכמים ולא בשמים היא לומר דאינו גט, ואח"כ דחיתני דהו"ל לאורוכי ג' ירחי השתא דהורו החכמים דבת קבולי גיטא היא וזהו דחה דחיתני דטען וחזר וטען ממ"נ, והשיבו ה' דאוריה לא שמש בה מפני שהיא אשתו של דוד ולכן לא אסתייעא לי' לנהוג בה אישות, וז"ש וה' עזרני כבר גזר שזו עזרתי אשתי היא ולכך לא נתנו לשמש, עזי כלומר תורתי שהתורה נתנה לנו ולא בשמים היא שיאמר דומה שאינו גט, וזהו עזי מסיבה שהתורה שלי, וגם מה שאני קם בחצות ומשורר וז"ש וזמרת יה שזו עמוד גדול לעבודה והכל תלוי בזה כמ"ש בזהר הקדוש ודהע"ה בזה תקן הנצח

והירך שנפגם והוא תקון גדול לו' וזהו וזמרת יה וגם שהי' עניו ושם יה בעזרו כמש"ל ויהי לי לישועה הן הנה היו סיבה להצילני בזהר ח"א דף קע"ח דרש דחה דחיתני על סט"א ע"ש וממנו נקח לדרכנו בס"ד. [וידוע מ"ש בספר הקדש קנה בפי' לא בשמים היא שבחינת שמים לא הסכים והבאתי אמרי קדוש בס' הקטן פתח עינים שם פ' הזהב ולפי דבריו צ"ל דרבי אליעזר אמר מן השמים יוכיחו מבחינת שמים ובא בת קול ואז אמר ר' יהושע על הבת קול לא בשמים היא ואינו בחינת שמים והיל"ל הבת קול כי בשמים מסכימים לדברי רבי אליעזר. ובפרט שהוא עצמו העמק שאלה מן השמים. נמשך לזה אפשר לרמוז לולי ה' שהוא בחינת שמים עזרתה לי שהוא הסכים בזה כמעט וכו'. והכא כתיב וה' עזרני ר"ל הוא ובית דינו.

ומ"ש בפנים משם הרב פני יהושע בענין זה עמדתי זה שנים והבאתי ראיה לסברת הרמב"ם דקטנה יש לה רצון ליאסר. וישבתי לדעת הראב"ד וכתוב בספר הקטן חיים שאל סימן פ"ה קצת ממה שכתבתי בזה].

מזמורי הודיה

פסקה ב

נשמת כל חי תברך את שמך וכו'. כתב הרב סדר היום לפי שבשבת יש תוספת נשמה לזה אמר נשמת כל חי תברך, ואפשר לרמוז ונקדים משז"ל כי תרי"ג מצות דאורייתא וז' דרבנן הם כת"ר ואמרו משם הגאון מהר"ר ליב זינץ ז"ל דעל ידי כל מצוה נברא מלאך וכל מלאך הוא שליש עולם א"כ תר"ך מלאכים הם ר"ז עולמות ותוספת כתובה שליש הם ק"ג והכל ש"י עולמות והיינו דתנן עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות, ושמעתי כי בזה מצאנו טעם למ"ש בזהר והאר"י זצ"ל והביאו המופלא בספר קרבן שבת דף י"ט ע"ד דש"י עולמות ר"ז מהם עומדין בימין המרכבה וק"ג משמאל ע"ש ובזה א"ש דעיקר כתובה ר"ז מימין וק"ג שהם התוספת משמאל עכ"ד.

ויתכן בדרך אפשר לפרש משנתנו עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות שנאמר להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא כי הנה רחוק מאד ולא אפשר לקיים תרי"ג המצות ואפילו המצות שאינם תלויות בארץ ובבית המקדש כמה וכמה שלא יקיים האדם שתלויות במקרה וכיוצא, אמנם כתבו ז"ל דכיון שהאדם מקיים אשר בידו לקיים וחושק וכוסף לקיים כלם מחשבתו ואוות נפשו המה יעלו לרצון לפני ה' אל רחום ומעלה עליו כאלו קיימם, וז"ש עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק יש עולמות והכפל לומר בין לצדיק שקיימם בין לצדיק שמתאוה לקיים כלם וזהו להנחיל שזה חידוש גדול לתת עיקר ותוספת כי אפי' למקיים תרי"ג הם רז עולמות דנהי דצדיק שקיימם כל ר"ז לא

אנס ליה אמנם להשלים לש"י עולמות הוא מתנה טובה ונחלה מטובו יתברך שנאמר להנחיל אוהבי תרי משמע בין המקיימם בין החושק באהבתו לקיימם וזהו אוהבי, ואמר לכל צדיק וצדיק כי המטמא בריתו נאחז בש"י עולמות סט"א כמנין קרי וגורם שיונקת הסט"א מש"י עולמות דקדושה כמו שהאריך בזה הרב קרבן שבת וז"ש לכל צדיק וצדיק שומר הברית בסוד צדיק יסוד עולם.

ושמעתי משם הרב החסיד מהר"ר מרדכי ז"ל מעיר דרעא אשר במערב הפנימי שנגלה אליו אליהו זכור לטוב וגילה לו רזי תורה. הוא הי' אומר רמז בפ' זה הדבר אשר צוה ה' לקטו ממנו איש לפי אכלו עמר לגלגלת מספר נפשותיכם איש לאשר באהלו תקחו, עמר גימטריא יש רמז לש"י עולמות איש לפי אכלו לימודו עכ"ד, ובר מארחין אפשר במה שאני בעניי חקרתי בס' הקטן ראש דוד פ' קדושים אי מה שנוטלת אשת החכם דפלג' בהדיה אם נגרע מחלקו, ושם הבאתי משם המפרשים ז"ל דה' ברחמיו נותן לה משלו ע"ש באורך, וז"ש איש לפי אכלו' עמ"ר יש עולמות לפי לימודו אם בפשט אם בסוד וכיוצא מבחינה זו יהיו העולמות ולא תימא שהאשה מגרעת כחו שנוטלת החצי לז"א איש לאשר באהלו היא אשתו תקחו חוץ מעמ"ר כי ה' רב הסד לתת לאיש וביתו.

ולפי דרכנו אפשר לרמוז לפי אכלו הן רב הן מעט דתיסגי ליה שחפץ לקיים כל תרי"ג מצות רוצה וי"ש לו עמ"ר ש"י עולמות איש לאשר באהלו זו אשתו תקחו רמז כי הוא צדיק ואין לו מכיר אלא אהלו ולא הלך אחרי שוא הסט"א, אז זוכה לש"י עולמות כמספר עמ"ר ובזה מכניע הסט"א בזכות עמ"ר עין עשו, מר גימט' עמלק, ומטעם זה אמרו רז"ל דמצות העמר מכניע עמלק וכמו שכתבנו בעניותנו במקומו.

וזה רמז נשמת כל חי ר"ל נשמת צדיק שומר הברית דצדיק איקרי חי בסוד היסוד הנקרא כל וזהו נשמת כל חי הצדיק בצדקו דנוחל עולמות בעבור שקיים תרי"ג מצות דאורייתא וז' דרבנן והוא גי' תברך עם ב' כוללים למצות דאורייתא ודרבנן ועל זה תברך על כל חסד שעושה לו בתשלומי תרי"ג מצות וז' דרבנן וב' כוללים גימט' תברך: ואמר ורוח כל בשר תפאר ותרומם וכו' אפ' במ"ש פ"ק דסוטה אמר חזקיה אין תפלתו של אדם נשמעת אלא א"כ משים עצמו כבשר ופירש"י שהוא רך שנא' יבא כל בשר להשתחות, וז"ש ורוח כל בשר שמשים עצמו כבשר אז תפאר ותרומם וכו' כי מדת הענוה היא העולה ותפלתו תפלה על כן יאמר ורוח כל בשר תפאר ותרומם זכרך מלכנו תמיד.

מלך גואל ומושיע. אפשר במה שארז"ל דבתחלה יבא המשיח ואח"כ מלחמת גוג ומגוג והקב"ה יושיענו ואפ' דזה רמז מלך גואל ששולח המשיח, ואח"כ יבאו גוג ומגוג ונלוו אליו גוים רבים על ה' ועל משיחו ואז יושיענו ה' וזהו גואל ומושיע, ואמר פודה ומציל

וכו' כמשמעו וכפשוטו על כל צרותינו בגלותנו, ומ"ש אין לנו מלך עוזר וסומך מלבד פשוטו אפשר שנכלל בזה לתגבורת היצה"ר ואמרו פ"ק דקדושין אלמלא הקב"ה עוזרו לא יכול לו וז"ש אין לנו מלך עוזר כשיש לנו התעוררות להתגבר על יצרנו אין לנו מלך עוזר וסומך אלא אתה ואתיא כרבא פ' היה נוטל דאפי' תורה בעדנא דלא עסיק בה לא מצלא מן החטא ולז"א אין לנו מלך עוזר וסומך אלא אתה דכשיש התעוררות הוא דוקא עוזר בכל עת ודוק היטב.

אלוה כל בריות אדון כל תולדות. אפשר דהכי פירושו אלוה כל בריות שיצר הנשמות והם באוצר הנשמות ואח"ך ברצונו יתברך מביאם בעה"ז ומכניסם בגוף על ידי איש ואשה והוא אדון כל תולדות הילודים בעולם הזה לעשות כרצונו הן לטוב והן למוטב בכל מכל.

פסקה ג

מלפנים ממצרים גאלתנו ה' אלהינו וכו'. אפשר לפרש במ"ש בזהר הקדוש דהאלהים עשה שהשבטים ימשלו ביוסף ושוב יוסף משל במצרים וא"כ העבדים הם המצריים לשבטים שהם אדוני יוסף שהוא אדוניהם, ומשו"ה יצאו ישראל ממצרים ולא היה להם שליטה עכ"ד גם כתבנו בכמה מקומות מרז"ל כי היה מקום לומר דכל המכות שלקו המצרים היינו יען אשר התריס ואמר מי ה' אשר אשמע בקולו וסרב מאד לפטור את ישראל ועל כן נגזר עליו גזרות רבות אמנם אם היה משיב כהוגן בתחינה ובקשה עדיין אפשר דהיה מניחם בעבדות אצל פרעה ומצרים. והמופת לגמר ברורן של דברים הוא שאם בצאת ישראל ממצרים הקב"ה מרחם על ישראל ולא זז מחבבם, אז למדנו דכל מה שעשה הקב"ה היה בשבילם, אך בצאת ישראל ממצרים אם עזבם ונטשם, בא האות כי כל מעשה מצרים הכל היה בעבור שהתריס פרעה ברשעו נגד ה', ואולם עין בעין ראו כל הגויים מעשה ה' כי נורא הקיפם בענני כבוד וה' הלך לפניהם ומן ובאר ונתבאר כי היה הכל בשביל ישראל הבן יקיר.

ובזה נבא אל הביאור. מלפנים ממצרים גאלתנו כלומר ממצרים ששולטים בה השרים הראשונים לכל הע' שרים גאלתנו והיא הבטחה גדולה לגאולתינו עתה מיד שאר השרים אשר אינם באותה מדרגה וכמ"ש מז"ה בחס"ל, ונתן טעם לגאולת מצרים מבית עבדים פדיתנו דלכי תדוק הם היו עבדים לנו כי הם עבדי יוסף והשבטים שלטו בו ונמצא דהם עבדי השבטים ולא היה להם בנו שום קנין ולכך לקו מאד, ואם כה יאמר האומר כי פרעה ברשעו גרם לו ולעמו מכות נמרצות ולהוציא ישראל כי התריס נגד ה' ואמר מי ה' אשר אשמע בקולו וכהנה שטיות גדולות חס"ר תבונות כי אמר פרעה איה אפה

מנחה ששלח אלהיכם וכיוצא ועוד סרב"ת המכוה להחזיק בם, אך אם פרעה הנה זה בא בשפל קול התחנה והוה מסדר המערכה לפני אל חי לא היתה כזאת ועדיין ישראל נשארים שם, לז"א לא היא וסברא גרועה היא דהא לא זז מחבבנו דהרי ברעב זנתנו ובשבע כלכלתנו והתמדת חסדיו מוכיחים הדברים כי לכבוד ישראל עשה הכל.

פסקה ד

עד הנ"ה עזרונו רחמיך ולא עזבונו חסדיך. אפשר במ"ש רז"ל כי בברכת כהנים לא יש בה תנאי כי טוב בעיני ה' לברך את ישראל בין אם צדיקים בין ח"ו לא, וברכת כהנים יש בה ס' אותיות כמספר הנ"ה, וז"ש הנ"ה עין ה' אל יריאיו אל המיחלים לחסדו רמז שהוא מברכם בלי תנאי אף כי אין צדיק בארץ וכו' כמו ברכת כהנים שיש בה ס' אותיות וזהו הנ"ה עין ה' להשגיח עליהם בעינא פקיח' עינא עילאה רחמים גמורים, ואפשר שזה רמז עד הנ"ה רמז לס' אותיות ברכת כהנים שאין בהם תנאי עזרונו רחמיך ולא עזבונו חסדיך הוא ברחמיו יעזרנו על דבר כבוד שמו ככל צדקותיו כן צדקה **לחיים**.

פסקה ו

הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו. זאת לפנים פירשתי דמחסד אחד שעושה הקב"ה משם ישתלשל כמה נסים ונפלאות וז"ש הודו לה' כי טוב ועושה לפנים משורת הדין דמנס א' נמשך ומשתלשל חסדי חסדים וזהו כי לעולם חסדו.

נמשך לזה אפשר לפרש פ' ישעי' סי' כ"ה ה' אלהי אתה ארוממך אודה שמך כי עשית פלא עצות מרחוק אמונה אומן, כי ראינו מה עצמו חסדיו יתברך מאד מאד דרך משל דבקריעת ים סוף לא הכרנו אלא פלא אחד וכמש"ה נורא תהלות רבות וטובות. ואנחנו לא ידענו אלא אחד וז"ש עושה פלא. כן פירש הרב מהר"ש פרימו ז"ל ואתיא מכללא כי יודע הוא יתברך שימרו על ים סוף, וברוב רחמיו הכה מכות גדולות למצריים, ואח"כ כשישראל המרו על ים סוף הצילם משום קדוש ה' שאם הטביע לישראל על שהמרו בי"ס אז יאמרו הגוים שהכה את מצריים כמה מכות ולא היו חייבים דהרי ישראל אינם הגונים וטובעו בים סוף ולכן הציל את ישראל כמו שביאר הרב מהר"י קובו ז'ל, וז"ש ארוממך אודה שמך כי עשית פלא קריעת ים סוף, ומשום ק"ה הצלתם והן עצות מרחוק דעשה טצדקי להצילם דברישא הכם עשר מכות, ואח"כ משום קדוש ה' הצילם מים סוף, אמונה אומן אמונה שכדין עשית לתת להם המכות למצריים שיוסף הצדיק כיפר שני עבדות ולכך לקו שהעבידו העבדות שכבר נתכפר. אומן בקי"ס לקדש שמו יתברך, וכל זה מרוב חסדיו לרחם עלינו, וזהו פי' הודו לה' כי טוב ומטוביותו עביד טצדקי להטיב הכה למצריים כדין הגם שידע שישראל ימרו על י"ס, ואח"כ הושיע ישראל משום ק"ה א"כ הוא עושה המצאות לעשות חסד כי לעולם חסדו וכיוצא בזה דן באשר הוא שם

ואינו מסתכל במה שהם עתידין לחטוא ומצילם ואם עתה אינן כדאין רואה מה שעתידין לעשות מצוה ומטיב להם במה שאין עתידין לעשות לעתיד וזהו כי לעולם חסדו כן יתן לידידו וברוך שם כבודו.

למכה מצרים בבכוריהם כל"ח ויוצא ישראל מתוכם כל"ח. אפשר בהקדמה שבתבנו לעיל דבבית אחד מתים עשרה כי היו בכורות מאביהם וזה מורה דכביכול מבחין בין טפה של בכור מאב ובין טפה שאינה בכור, ומזה נתברר שידע דישראל כלם קדושים ולא הי' בהם זנות כלל ובזכות זה נגאלו כמש"ל מבמדבר רבה פ"ג, וז"ש למכה מצרים שאינם פטר רחם עם בכוריהם פטר רחם, והטעם שהיו בכורות מאביהם וידעו הכל כי מבחין בין טפה של בכור. וא"כ ידע ודאי דישראל זרע קדש כלה זרע אמת ולכן ויוצא ישראל מתוכם כי לעולם חסדו.